

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KLAVDIJA ZRIM

KRŠENJE ČLOVEKOVIH PRAVIC
V PRIMERU »IZBRISANIH«

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2005

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KLAVDIJA ZRIM

Mentor: izr. prof. dr. Drago Zajc

**KRŠENJE ČLOVEKOVIH PRAVIC
V PRIMERU »IZBRISANIH«**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2005

KAZALO

1. UVOD	4
1.1 NAMEN IN CILJ DIPLOMSKEGA DELA	7
1.2 HIPOTEZE	7
1.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA	8
1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	9
2. TEORETIČNA IZHODIŠČA	10
2.1 ČLOVEKOVE PRAVICE	10
2.1.1 MEDNARODNI OKVIR ČLOVEKOVIH PRAVIC	10
2.1.2 SLOVENIJA IN ČLOVEKOVE PRAVICE	11
2.1.3 PRAVNA TEORIJA	13
2.1.4 KONCEPT ČLOVEKOVIH PRAVIC KOT TEMELJNA PRAVICA	14
2.2 DRŽAVLJANSTVO	16
2.2.1 MEDNARODNI OKVIR DRŽAVLJANSTVA	18
2.2.2 SLOVENIJA IN DRŽAVLJANSTVO	19
2.2.2.1 Zakon o državljanstvu RS	19
2.2.2.2 Zakon o tujcih	23
2.2.2.3 Pravica do bivanja	26
3. IZBRISANI	32
3.1 KDO SO IZBRISANI	32
3.2 KOLIKO JE V RESNICI IZBRISANIH	39
3.3 POLITIČNE KONFRONTACIJE – ZA IN PROTI IZBRISANIM	39
3.4 KRONOLOGIJA ZAKONODAJE RS V ZVEZI Z IZBRISANIMI ..	41

3.5 UPRAVIČEN OZ. NEUPRAVIČEN IZGON TUJCEV/ IZBRISANIH IZ DRŽAVE	51
3.6 UREJANJE DRŽAVLJANSTVA V DRŽAVAH NASLEDNICA NEKDANJE SFRJ	55
3.6.1 MEDNARODNO PRAVO V ZVEZI Z REŠEVANJEM VPRAŠANJA NASLEDSTVA	55
3.6.2 NEKDANJE DRŽAVLJANSTVO SFRJ.....	56
3.6.3 REPUBLIKA HRVAŠKA	58
3.6.4 BOSNA IN HERCEGOVINA	59
3.6.5 REPUBLIKA MAKEDONIJA	59
3.6.6 ZVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA (SRBIJA IN ČRNA GORA)	60
4. SKLEP.....	63
5. LITERATURA	66

1. UVOD

To diplomsko delo je nastalo kot rezultat mojega zanimanja za problematiko o »izbrisanih«, ki je v zadnjih dveh letih zavzemala pomemben del političnega in medijskega prostora, ter močno zaostrovala politično ozračje tudi zaradi bližajočih se volitev, ki so se zgodile v oktobru leta 2004. Kot se je izkazalo na teh volitvah, najbrž ni šlo za naključje, so pridobili desno usmerjeni politiki oz. tisti, ki so javno nasprotovali izbrisanim.

Problem je predvsem v slabem poznavanju dejstev, ki zadevajo okrog 18.000 prebivalcev Slovenije, državljanov drugih republik nekdanje Socialistične Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), ki do 26. 02. 1992 niso pridobili slovenskega državljanstva, in so se odločili ostati v Sloveniji. Takrat še zelo mlada država Slovenija jih je, namesto da bi jih samo predstavila v evidenco tujcev, še izbrisala iz registra stalnih prebivalcev Republike Slovenije (iz evidence državljanov so jih predstavili v evidenco tujcev, jim izbrisali stalno bivališče in vpisali bivališče njihovih matičnih republik). Glavni problem izbrisanih ni v izgubi državljanstva, temveč v posledici, to je izguba stalnega prebivališča, kar se po zakonu ne bi smelo zgoditi.

Od začetka kršitev pred dobrim desetletjem do danes so se razprave o izbrisanih tako zelo razplamtele, da so prerasle vse meje. Tako je v to problematiko že nekajkrat poseglo Ustavno sodišče z odločbami, vključile so se vse parlamentarne stranke ter tudi posamezniki nekaterih izvenparlamentarnih strank in različnih združenj. O tem smo državljani odločali celo na referendumu, ki je bil povsem nepotreben in tudi etično vprašljiv, saj smo posredno odločali o človekovih pravicah, ki so nedotakljive, in naj bi bile vsakomur dane že ob rojstvu.

Splošno mnenje v Sloveniji je usmerjeno proti izbrisanim, za kar so poskrbeli predvsem politiki in mediji z zavajajočo propagando oz. preusmeritvijo pozornosti od glavnega problema, to je kršenja človekovih pravic izbrisanim s strani države k odškodninam, ki naj bi jih davkoplačevalci plačali za storjeno škodo izbrisanim.

Bivša levo usmerjena vlada (do oktobra l. 2004) je bila načeloma naklonjena k odpravi storjene škode, ki se je pripetila izbrisanim, kot rešitev so ponudili dva zakona (tehnični in sistemski zakon), s čimer naj bi spoštovali odločbo Ustavnega sodišča in vrnili statute izbrisanim za nazaj. Medtem ko so desni, sedanja vlada, že pred tem javno nasprotovali izbrisanim in jim

danes še vedno niso pripravljeni podeliti nikakršnega statusa za nazaj, med drugim so tudi preklicali sprejetje sistemskega zakona, ki je bil že pred tretjim branjem. Izbrisane predstavljajo kot agresorje, ki so se borili proti Sloveniji, kot zločince, špekulante, ki so se žal ušteli, in naj sedaj odgovarjajo za posledice. Vsem tistim, ki naj bi se jim takrat podiral svet, ker so se znašli v nepričakovanih situacijah zaradi izbrisa, mediji ne posvečajo veliko pozornosti, kakor tudi ne politiki, kar je izredno neodgovorno za demokratično državo.

Pri množičnih kršitvah v zvezi z izbrisanimi gre za vprašanje formalnega izključevanja in državljanstva, ki ga razumemo kot pravni status osebe, ter za vprašanje izključevanja iz človekovih pravic nasploh. Ker ne gre le za posamezno kršenje človekovih pravic, temveč za legalizacijo diskriminacije, lahko govorimo o sistematičnem javnem opravičevanju ali organiziranem laganju sistema. Po dobrem desetletju od začetka teh kršitev se le-te še vedno dogajajo kljub opozarjanju in razsodbam Ustavnega sodišča. (Jalušič, 2003: 7–8)

Morda pa gre za globlji problem, kot je nestrpnost Slovencev do priseljencev. Glede na to, da smo Slovenci nacionalno zavedni, nestrpni do drugačnosti in drugačnih, tudi ne najbolj izkušeni v političnih debatah, smo vendar polni čustvenega naboja, predvsem ko gre za osamosvojitve, s čimer so posledično povezani tudi izbrisani. (Kolenc, 2004: 22)

Zanimivo pri vsem skupaj je, da je na morebitni problem bodočega izbrisa že leta 1991 opozarjala poslanka Liberalne demokracije Slovenije Metka Mencin v državnem zboru (DZ). Njen predlog je bil, da bi v Zakon o tujcih zapisali, da se državljanom nekdanjih republik SFRJ, ki niso vložili zahteve za državljanstvo, in so na dan plebiscita živeli v Republiki Sloveniji (RS) izda dovoljenje za stalno prebivanje v Sloveniji. Demosova vlada je na to odgovorila, da bodo status teh ljudi urejale meddržavne pogodbe, tako da je bil njen predlog zavrnjen. (Tarča, 2003)

Se je torej država že takrat zavedala možnih posledic nerešitve tega problema, ki je privedel do izbrisa, in gre res za namerno diskriminatorno dejanje ali le za naivno nepremišljenost takratnih vodilnih politikov? Lahko za to krivimo tudi druge države nekdanje SFRJ, ki se prav tako niso potrudile, da bi do sklenitve že prej omenjenih meddržavnih pogodb resnično prišlo in bi mogoče s tem preprečili izbris? To so bili vendar njihovi državljani.

Bi lahko to t.i. naivno nepremišljenost označili za premišljeno dejanje slovenskih oblasti, saj je bil to čas osamosvojitve, čas po koncu vojne, iz katere je Slovenija odšla kot zmagovalka in je,

sicer z določenimi omejitvami mednarodnega prava, sama postavljala pravila oz. zakonodajo, ki naj bi krojila našo slovensko prihodnost?

Opravičljivo razmišljanje bi bilo, da nekdo, ki ni pripravljen sprejeti slovenskega državljanstva, najbrž ne čuti pristne vezi z našo državo in potemtakem najbrž v Sloveniji tudi ne želi ostati in posledično tu tudi ne potrebuje stalnega prebivališča. S tem bi bil izbris lahko delno upravičen.

Če zaidem v drugo skrajnost, kaj bi se zgodilo, če vseh teh ljudi Slovenija ne bi izbrisala? Imeli bi 28.000 več slovenskih državljanov, čeprav vemo, da je več kot 10.000 teh ljudi takoj odšlo nazaj v svoje matične republike, ne da bi se tu sploh odjavili. Imeli bi torej državljane, ki jim za Slovenijo ni bilo mar.

Najbrž tudi večini od izbranih oseb ni bilo mar za našo državo, vendar ne moremo mimo dejstva, da je Slovenija postala obljubljena dežela, saj imamo v primerjavi z bivšimi republikami nekdanje SFRJ daleč najboljši življenjski standard.

So torej v igri materialne koristi? Kajti z vstopom Slovenije v Evropsko unijo lahko vsak posameznik, ki ni slovenskega rodu, poleg slovenskega državljanstva hkrati pridobi tudi državljanstvo Evropske unije, ki mu odpira veliko poti. Iz tega izhaja, da je slovensko državljanstvo za bivše državljane SFRJ danes precej zaželjeno in morda se ravno zato izbrisani tako borijo za svoje pravice. Obžalujejo svojo takratno odločitev o nepridobitvi slovenskega državljanstva, saj jih je materialno prikrajšala. Ni jih stala le stalnega bivališča in neposrednih posledic, ki so temu sledile, temveč tudi dobrih možnosti in odprtih poti, ki jih danes prinaša slovensko državljanstvo.

Naj omenim, da izbrisani niso prvi, ki jih je Slovenija izbrisala. Po 2. svetovni vojni (leta 1947) se je to zgodilo optantom, ki so takrat odšli v Italijo. Desničarske organizacije trdijo, da se je v desetletju po vojni izselilo kar 350 tisoč ljudi, zgodovinarji pa so to številko prepolovili. Poleg Italijanov so med njimi tudi Slovenci in Hrvati. Optantom so tedanje jugoslovansko državljanstvo vzeli leta 1965, nacionalizirali so jim tudi premoženje. Razlika med izbranimi in optanti je tudi v tem, da so izbrisani ob izbrisu leta 1992 živeli v Sloveniji, optanti pa leta 1965 ne. (Kante, 2005)

Trenutno na sodišču v Piranu poteka precedens na to temo. Od končnega rezultata bo odvisno kako se bo ta problematika reševala v prihodnje. Če npr. paketno kar vsem vrnemo statute za nazaj, se bo vsul cel plaz prosilcev za slovensko državljanstvo, kot so optanti in izbrisani, prosilcev, ki s slovensko državo niti ne čutijo pristne in učinkovite vezi, temveč iščejo le materialne koristi.

Kje torej potegniti mejo, da bi zadovoljili kar največ ljudi, zagotovili spoštovanje človekovih pravic manjšinam in delali za dobrobit slovenske države?

1.1 NAMEN IN CILJ DIPLOMSKEGA DELA

Namen in cilj mojega diplomskega dela je ugotoviti, ali je šlo v primeru izbranih res za namerno kršenje človekovih pravic s strani države, saj jim je nezakonito odvzela pravico do stalnega bivališča ali pa gre le za splet naključij, za nenameren in nepremišljen ukrep države, ki so izbrisane postavili v tako brezizhodno situacijo. Zanima me tudi, kam vse vodijo politične konfrontacije na to temo in spolitiziranost tega vprašanja. Poskusila bom kar najbolje predstaviti obe strani, za in proti izbranim.

1.2 HIPOTEZE

V skladu s cilji diplomske naloge bom preverjala naslednje tri hipoteze, prvi dve se izključujeta.

- 1) V primeru izbranih gre za grobo kršenje človekovih pravic in temeljnih svoboščin s strani države, ki jih Slovenija kot pravna država ter hkrati država Evropske unije, ne bi smela dopustiti. S formalno-pravno zaščito človekovih pravic v praksi bi morala priznati napako in za njo ustrezno, če je potrebno, tudi materialno odgovarjati, saj je v 26. členu Ustave RS zapisano, da je država dolžna povrniti škodo, ki jo s protipravnim ravnanjem povzročijo njeni organi.
- 2) Izbrisani so za svoj status krivi sami, saj niso izkoristili šestmesečnega roka za ureditev dokumentov za pridobitev državljanstva. Za nepredvidene posledice, kot je izguba stalnega bivališča in posledice, ki jih le-to prinaša, odgovarjajo sami in ne država. Po tej

teoriji jim ne pripada nikakršna vrnitev statusa za nazaj niti ne odškodnina za »ilegalno« bivanje v Sloveniji.

- 3) Reševanje tega vprašanja je privedlo do številnih diskusij ter političnih konfrontacij, v katere se je vpletlo ogromno institucij in posameznikov, ki so celoten problem le spolitizirali, in sicer do meje, kjer še zdaleč ni vidna dokončna rešitev te problematike.

Da bi lahko preverila resničnost zgornjih hipotez, bom morala odgovoriti na naslednja vprašanja:

- 1) Kako je zastavljen koncept človekovih pravic in temeljnih svoboščin v mednarodnem pravu in kako ga razumemo v Sloveniji?
- 2) Je upravičeno, da nekdo, ki v času osamosvojitve ni pridobil državljanstva, hkrati izgubi že pridobljeno pravico do stalnega prebivališča?
- 3) Je država v tem primeru ravnala pravilno in v mejah dovoljenega ali pa je storila napako in kdaj? Morda takrat, ko v Zakon o tujcih niso dodali člena, ki bi urejal položaj tistih, ki niso pridobili državljanstva, ali ko teh ljudi niso pisno obvestili o možnih posledicah nepridobitve državljanstva ali ko se je sam izbris dejansko zgodil?
- 4) Je res, da večina izbranih ni želela slovenskega državljanstva? In zakaj ne? Morda niso čutili pristne in učinkovite vezi z RS?
- 5) Zakaj si ti ljudje niso uredili statusa tujca v časovnih rokih, ki jim jih je ponujala država? Vsi najbrž niso bili nevedni in nemočni, ali pa?
- 6) Zakaj so bili tako dolgo tiho in zakaj so danes tako glasni? Se v ozadju skriva še kak drug motiv, kot je npr. državljanstvo Evropske unije, ki ga pridobiš hkrati s slovenskim?
- 7) Kakšna bi bila najbolj primerna rešitev tega problema?

1.3 UPORABLJENA METODOLOGIJA

Za analizo in dokazovanje hipotez bom uporabila analizo vsebine različnih pisnih virov. Pri tej metodi gre za analizo literature, ki je relevantna za moje diplomsko delo. Posebna pozornost bo namenjena internetnim virom, saj je največ literature objavljene prav na različnih spletnih straneh. Na temo izbranih vse do danes, kar se tiče publikacij, obstaja le ena doktorska dizertacija. Prav tako se bom posvetila študiji časopisnih virov ter knjigam, ki se nanašajo na mojo diplomsko nalogo.

1.4 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Po uvodnem poglavju sledi opredelitev pojma človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Poskusila bom predstaviti dejansko ureditev človekovih pravic, kot je udejanjena v mednarodnem in domačem običajnem pravu ter predstavila našo, slovensko interpretacijo človekovih pravic in državljanstva v primeru izbrisanih, ki se udejanja v praksi. Napisala bom tudi nekaj besed o statusu državljanstva, saj je problematika izbrisanih, sicer posredno, pa vendarle povezana prav s tem statusom. Opisala bom tudi pravico do bivanja oz. pravico do stalnega bivališča, kjer se dejansko skriva bistvo problema izbrisanih. Sledi poglavje o izbrisanih, kdo so in koliko jih je, definicija izbrisa, vse do kronologije zakonodaje RS, ki se nanaša na izbrisane. Ker se je tematika spolitizirala, bom predstavila tudi nekaj nasprotujočih si mnenj vpletenih v diskusije o izbrisanih, ki jih lahko vedno znova zasledimo v političnih konfrontacijah. V nekaj stavkih bom povzela tudi zakonodajo ostalih republik bivše SFRJ in poskušala ugotoviti, kako so se one spopadle s tem (ne)problemom. V sklepu bom povzela temeljne ugotovitve diplomskega dela in se opredelila do hipotez, ki sem jih postavila v uvodu.

2. TEORETIČNA IZHODIŠČA

Preden predstavim problematiko v zvezi z izbrisanimi, se ne morem izogniti kratki predstavitvi človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter v nadaljevanju tudi državljanstva, saj sta oba koncepta nerazdružljivo povezana z izbrisanimi.

2.1 ČLOVEKOVE PRAVICE

»Človekove pravice so pravice, ki veljajo za vsa človeška bitja enako, ne glede na njihovo državljanstvo (narodnost).« (Waldock v Cerar, 2001: 16) Varujejo najvišje človekove dobrine in jih je treba zagotavljati vsem ljudem. Uresničujejo se na podlagi ustave, z zakonom se lahko predpiše le način njihovega uresničevanja. (Cerar, 2001: 36–37) »Tradicionalno se za človekove pravice zatrjuje, da so dane človeku že z njegovo naravo, da so torej nujni sestavni del naravnega človeka, zaradi česar so tudi neodtujljive – v trenutku njihove odtujitve naj bi se človek dejansko »razčlovečil«, saj bi bilo okrnjeno njegovo bistvo.« (Sruk v Cerar, 1993: 148)

Na tem mestu si zastavljam vprašanje, kje so meje človekovih pravic. Lahko v primeru izbranih govorimo o njihovem sistematičnem kršenju ali o meji dovoljenega, o meji, ki si jo lahko dovoli novonastala država po osamosvojitvi, saj ima država možnost sama določiti koga želi in koga ne za svojega državljana? Kako zelo sporno je dejstvo, da so tisti, ki niso zaprosili za državljanstvo, hkrati izgubili tudi pravico do stalnega bivališča?

2.1.1 MEDNARODNI OKVIR ČLOVEKOVIH PRAVIC

Človekove pravice so del mednarodnega običajnega prava in so obvezujoče za vse države, ne glede na to, ali jih priznavajo ali ne. Ti mednarodni standardi tako veljajo za vse osebe na ozemlju določene države, pa naj gre za državljane ali tujce v državi. (Dedić, 2003: 31)

Mednarodno pravo človekovih pravic vsekakor predstavlja novost 20. stoletja. Njegov začetek in razvoj sta povezana z Organizacijo združenih narodov (OZN) in njej podobnimi organizacijami. V okviru Sveta Evrope so države že leta 1950 sprejele Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (European Convention on Human Rights,

Council of Europe, ECHR 50)¹, s katero jim je, za razliko od OZN, uspelo oblikovati ustrezne in do zdaj tudi najbolj učinkovite instrumente uveljavljanja človekovih pravic. (Cerar, 2001: 16, 24)

Drugače pa človekove pravice določajo predvsem mednarodne konvencije, ki veljajo le za države pogodbenice. Res je tudi, da te konvencije dopuščajo, da države v določenih primerih predpisane pravice tudi omejijo. (Cerar, 2001: 17, 22)

Pomembna so vsa področja, ki se dotikajo človekovih pravic. Uresničljivost le-teh je eno glavnih meril za razvrščanje političnih sistemov in za ocenjevanje njihove legitimnosti. (Brezovšek, 1998: 50) Njihovo nereševanje lahko povzroči nestabilnost v delu družbe, v družbi kot celoti in posledično tudi v mednarodni skupnosti. (Šabič, 1998: 89)

Nespoštovanje človekovih pravic ima za posledico mednarodnopravno odgovornost države in sankcije mednarodne skupnosti, ki temu sledijo, vendar neposredno ne vpliva na veljavnost notranje zakonodaje in njeno neučinkovitost.

2.1.2 SLOVENIJA IN ČLOVEKOVE PRAVICE

Človekove pravice so temelj in dejanska vsebina ustavnosti, ki se je začela z zahtevami po zaščiti pred absolutno oblastjo, in po sodelovanju sprejemanja odločitev vseh, ki jih le-te prizadevajo. (Zajc, 1992: 76)

Po 2. svetovni vojni je razvoj človekovih pravic omejil diskrecijo držav, ki so s sprejetimi obveznostmi zavezane k spoštovanju temeljnih pravic posameznikov. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 12)

Vendar Slovenija kot ena od republik bivše SFRJ pred osamosvojitvijo ni bila naklonjena človekovim pravicam. V bivši državi sta bili prisotni represija na številnih področjih in kratenje človekovih pravic. Ustavni in državno-institucionalni sistem ni postavljajal v ospredje človekovih pravic in ni izoblikoval pravnih omejitev državni oblasti in njenemu nasilju. (Šturm, 1998: 26)

¹ Sprejeta 04. 11. 1950, v veljavi od 20. 01. 1966. Dostopna na: <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html> (30. 05. 2005).

Prizadevanja za človekove pravice in temeljne svoboščine v Sloveniji so se začela odražati že v prizadevanjih za osamosvojitve in demokratizacijo. Takratna skupščina je leta 1989 s sprejetjem amandmajev k prejšnji ustavi povsem preuredila politični sistem in s tem ponovno uveljavila klasične človekove pravice in svoboščine (Zajc, 1998: 87).

Zagotavlja jih tudi sedanja slovenska ustava iz leta 1991 (Ur. l. RS, št. 33/91, 42/97, 66/2000, 24/03)², ki jim namenja celotno drugo poglavje. Vanjo je vgrajen tudi njen temeljni cilj, preprečiti poskus ponovne vzpostavitve totalitarnega sistema, medtem ko ostaja njen najpomembnejši neposredni cilj varovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin (Šturm, 1998: 26).

Na tem področju Slovenijo zavezujejo tudi številni mednarodni dokumenti, h katerim je pristopila. Na podlagi 159. člena Ustave RS je bila ustanovljena tudi institucija varuha človekovih pravic za varovanje in zagotavljanje človekovih pravic, ki kljub omejenim pristojnostim velja za eno najpomembnejših uradnih institucij na področju človekovih pravic. Poleg tega v Sloveniji delujejo tudi številne nevladne organizacije. (Zupančič, 2002: 39, 45)

Po mnenju Ivana Bizjaka (1998, 12–13, 15–16, 21), nekdanjega varuha človekovih pravic v Sloveniji, je tranzicija Sloveniji prinesla korenite spremembe zakonodaje, oblastnih struktur in prakse državnih organov. Vendar je tranzicija dolg in zapleten proces, v katerem je (bilo) potrebno vzpostaviti celovito državno subjektiviteto in razrešiti številna vprašanja, med katerimi je tudi ureditev statusnih vprašanj oseb iz nekdanje skupne države. Dodaja še, da uveljavljanje in varovanje človekovih pravic ni nikoli končana naloga, da so lahko človekove pravice dobro varovane le v pravni državi in da stanje na tem področju v Sloveniji ne more biti razlog za zadovoljstvo, saj se je izkazalo, da nimamo vzpostavljenega stabilnega pravnega reda, državne institucije ne odločajo v zakonitem roku oz. razumnem času, poleg tega se zaostrojujejo tudi socialni problemi. Sicer vse to lahko opazimo tudi v drugih tranzicijskih državah.

Človekovih pravic torej ni mogoče vzpostaviti naenkrat, v celoti in za vedno. So moralni družbeni projekt, kar pomeni, da pomagajo razvijati tako stanje v družbi oz. vzorce obnašanja, s katerimi bi bilo mogoče razširiti prostor individualne in družbene svobode. (Zajc, 1999: 16)

² Sprejeta 23. 12. 1991. Dostopna na: http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html (30. 05. 2005).

2.1.3 PRAVNA TEORIJA

Ko omenjamo kratenje človekovih pravic, je pomembno, da razlikujemo med kršitvijo in (latentnim) ogrožanjem človekovih pravic in svoboščin. Pojem kršitev se nanaša na izvršeno dejstvo, pojem ogrožanja pa pomeni, da gre za dejansko stanje, ki potencialno in latentno trajno ogroža človekove pravice in temeljne svoboščine. Poznamo tudi posredne in neposredne oblike kratenja človekovih pravic. Neposredne so tiste, ki niso v skladu z zakonom, npr. prekoračenje pooblastil. Posredne pa so tiste, ki izvirajo iz pomanjkljive, nedoločene ali celo pravno pomanjkljive zakonodaje. (Šturm, 1998: 23)

Koncept človekovih pravic je odločilno pripomogel k uveljavitvi načela nediskriminacije, ki ga danes že široko zajema mednarodno pravo. Prepoved rasne diskriminacije že predstavlja nedvoumno običajno mednarodnopravno normo. (Cerar, 2001: 22) To načelo omejuje tudi diskrecijsko pravico držav pri podeljevanju državljanstva.

Ločimo posredno ter neposredno diskriminacijo. O posredni govorimo, če navidezno nevtralne določbe, kriteriji ali celo prakse učinkujejo tako, da postavljajo osebe določenega rasnega ali etničnega porekla v slabši položaj v primerjavi z ostalimi osebami, razen če so te določbe, kriteriji ali prakse objektivno upravičeni z legitimnim ciljem ter ustrezni in potrebni. O neposredni diskriminaciji pa govorimo, ko je oseba deležna manj ugodnega ravnanja kot druga, ki je bila ali bi bila tako obravnavana v primerljivi situaciji na podlagi rasnega ali etničnega porekla. Prepoved diskriminacije je neločljivo povezana z načelom enakosti. Bistveno je, da zagotovimo dejansko enakost v družbi, ki jo lahko dosežemo le z odpravo posredne diskriminacije zapostavljenih in marginaliziranih skupin prebivalstva. (Dedić, 2003: 29–30)

Menim, da v primeru izbranih sicer lahko govorimo o kršenju človekovih pravic, ki so se zgodile izbranim, nikakor pa ne moremo tega dejanja povezovati z rasno diskriminacijo, saj so v osnovi imeli vsi enake možnosti za pridobitev državljanstva, le da nekateri te možnosti niso izkoristili.

Problem pri človekovih pravicah je v tem, da so še vedno kršene, če in kadar jih nacionalne suverene države ne zagotavljajo. Jalušič (2003: 14) pravi, da »kljub temu, da so moderne države nastale in obstajajo zato, da bi s svojimi mehanizmi uveljavljale in varovale človekove pravice, pa človekove pravice najpogosteje in najradikalneje kršijo prav tisti, ki v nacionalnih

državah predstavljajo oblast.« Nadaljuje še (Jalušič, 2003, 14), »da so države kot politične enote edine, ki lahko zagotovijo prostor, v katerem je mogoče človekove pravice ne le uresničevati, ampak tudi izrekati za vse tiste, ki so izločeni«. Tako med pomembne človekove pravice sodijo tudi pravice, ki človeka varujejo pred samovoljo države in njenega represivnega aparata. (Cigale, 1993: 14)

Ustava določa, da je država dolžna varovati in zagotavljati človekove pravice in svoboščine in da lahko sama vanje posega le na ustavno dovoljen način ter v skladu z zakonom. Najbolj odločujočo in ključno vlogo pri tem imajo v modernih parlamentarnih demokracijah ustavna sodišča. Ustavnopravni red zato zavestno prenaša nanje pravico in dolžnost do ustavnopravne presoje vseh pravnih predpisov, vključno z zakoni, kar predstavlja nadzor nad izvršilno in zakonodajno oblastjo, saj je učinkovit nadzor potreben tudi v parlamentarni demokraciji. (Šturm, 1998: 26, 36)

Človekove pravice so tako neke vrste obrambni zid državljanov pred lastno državo, ki je nujno usmerjena k omejevanju popolnoma svobodnega delovanja posameznikov. (Zajc, 1992: 78)

Po Cerarju (v Flander, 2002: 30) »ustava in človekove pravice neizogibno uveljavljajo pravna, politična in moralna vrednotenja, s tem pa tudi določeno (politično) ideologijo. Sodobna ustavna demokracija temelji na politični ideologiji liberalizma. V tem kontekstu prevladujejo klasične liberalne temeljne pravice (osebnostne in politične), medtem ko jih ostale pravice dopolnjujejo (npr. socialne in ekonomske)«.

2.1.4 KONCEPT ČLOVEKOVIH PRAVIC KOT TEMELJNA PRAVICA

H. Arendt (v Jalušič, 2003: 14) v svoji analizi razmerja med človekovimi pravicami in nacionalno državo pravi, da je najpomembnejši element izgube človekovih pravic tisti, ki ljudi prikrajša za svobodo, življenje, enakost pred zakonom, svobodo izražanja ... in to naj bi bila izguba možnosti, da bi bili videni in slišani. S to izgubo prenehajo biti politično relevantna bitja in ostanejo le še goli ljudje, ki jih nihče ne sliši, če so še tako glasni. Človek torej izgubi vse pravice v trenutku, ko ne prezentira nič drugega kot svojo absolutno enkratno individualnost, ki brez možnosti političnega okvira izgubi ves pomen.

Glavna človekova pravica je potem šele pravica imeti pravice, ki je mogoča le, če jo zagotavlja pravna država. Za to so potrebne institucije, ki temeljijo na pravu, ter zavest o pomenu pravic in državljska odgovornost. Vse to pa od države in političnih predstavnikov zahteva, da delujejo odgovorno. (Jalušič, 2003: 14–15)

Težava pri uveljavljanju človekovih pravic je ravno v tem, da nam vsi že napisani dokumenti na to temo nič ne koristijo, če se jih v praksi dejansko ne izvaja. Za to pa bi bilo potrebno spremeniti tudi razmišljanje običajnih ljudi in uradnikov, ki skupaj s svojo upravo in administracijo dejansko skrbijo za uveljavljanje človekovih pravic. (Jalušič, 2003: 16) Odločilno je torej spoštovanje obveznosti s strani državne administracije in ne stanje na papirju oz. zakonodaja določene države. (Cerar, 2001: 59)

Stanje na področju človekovih pravic in svoboščin se je od osamosvojitve Slovenije do danes bistveno spremenilo in izboljšalo, čeprav še zdaleč ni idealno, kot lahko opazimo tudi v primeru izbranih, kjer je urejanje te problematike, v primerjavi z drugimi tranzicijskimi državami, postalo specifično le za Slovenijo. Vključevanje v Evropsko Unijo in sedaj članstvo v Evropski Uniji, sili Slovenijo, da dosega ustrezno gospodarsko stabilnost in raven zagotavljanja človekovih pravic, kar je pogoj demokracije (Zajc, 1998: 88). Spoštovanje človekovih pravic mora torej biti stalno v ospredju prizadevanj odgovornih v vseh državah, in to nedvomno velja tudi za Slovenijo. (Bizjak, 1998: 11) Na ta način se uresničuje koncept demokracije, ki predpostavlja svobodne in emancipirane državljane, ter narekuje profil slovenske države. (Zajc, 1992: 79)

Najpogostejše kršitve človekovih pravic v Sloveniji so povezane ravno z izbrisom stalnih prebivalcev, ki niso pridobili državljanstva po 40. členu Zakona o državljanstvu (Ur. l. RS, št. 1/91, 30/91, 13/94, 96/2002, 7/2003)³. Dedić (2003: 55–56) pravi, da se kot kršenje ne šteje le izbris, temveč tudi nerazumno dolgi postopki, ki so se vlekli več let, nekateri pa niso zaključeni še danes.

Ker je glavna človekova pravica *pravica imeti pravice*, kot sem že omenila, bi tako morali vsi izbrisani, ki niso izkoristili pravice do državljanstva, pridobiti pravico do statusa tujca oz. jim država ne bi smela odvzeti že pridobljene pravice do stalnega bivališča.

³ Sprejet 25. 06. 1991, zadnje upoštevane spremembe v veljavi od 07. 02. 2003. Dostopen na: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO3570.html (30. 05. 2005).

Kdaj se je torej glavna kršitev zgodila? Dejstvo je, da so imeli pravico do državljanstva oz. do statusa tujca, morda je bila kršena njihova pravica do obveščenosti, saj je bil navadno to glavni vzrok za nepridobitev statusa, oz. pravica do daljšega časovnega roka, saj mnogi niso uspeli pridobiti dokumentov, ki so jih potrebovali za ureditev katerega koli statusa v RS. Na to vprašanje bom poskusila odgovoriti v nadaljevanju.

2.2 DRŽAVLJANSTVO

Državljanstvo je eden od temeljnih elementov človekove varnosti. Ljudem daje občutek pripadnosti in identitete, zagotavlja jim varstvo s strani države ter pravno osnovo za izvrševanje mnogih državljanskih in političnih pravic ter dolžnosti, med katerimi spadajo nekatere tudi na področje temeljnih človekovih pravic in svoboščin. (Fon Satler, 2005: 4)

Vprašanja, ki se mi ob tem porajajo, govorijo o tem, ali je državljanstvo status posameznika ali pravica oz., ali gre za dolžnost države, da posamezniku državljanstvo zagotovi? Kako se le-to pridobi in kdo je do njega upravičen? Kakšne so posledice sukcesije na posameznike, v mojem primeru izbrisane, ki državljanstva Slovenije ob razpadu SFRJ niso pridobili, in so ostali v Sloveniji? Kaj se je zgodilo s pravico do bivanja v tem primeru? Je izguba stalnega bivališča upravičena oz. kaj prinaša status tujca?

Definicija iz Evropske konvencije o državljanstvu Sveta Evrope (European Convention on Nationality, Council of Europe, CETS 166)⁴ pravi, da je državljanstvo pravna vez med posameznikom in državo ne glede na etnično poreklo posameznika. Predstavlja pravno kategorijo, narodnost pa dejansko, pri čemer je vsakdo svoboden v opredelitvi glede svoje narodnostne pripadnosti, v razmerju posameznika do državljanstva pa svobodna izbira ne obstaja. Tu velja načelo suverenosti države, ki določa, da je vsaka država pri opredeljevanju, koga šteje za svojega državljana in koga ne, samostojna, zato velja državljanstvo za »domain reserve« vsake države. (Mesojedec Prvinšek v Darovec, 2003: 22)

Drži tudi, da je suverenost določene države za ostale mednarodne subjekte sprejemljiva le, dokler je njena zakonodaja skladna z mednarodnim običajnim pravom, mednarodnimi

⁴ Podpisana 06. 11. 1997, v veljavi od 01. 03. 2003. Dostopna na: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm> (30. 05. 2005).

konvencijami ... (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 12) Področje državljanstva velja za suvereno domeno vsake države in ni pogojeno s harmonizacijo zakonodaje, ki jo uveljavlja Evropska unija. (Mesojedec Prvinšek, 2002: 14)

Poleg tega država svojemu državljanu nalaga določene dolžnosti, kot je davčna, vojaška, dolžnost porotnika, itd. Istočasno mu omogoča tudi določene privilegije oz. pravice, kot je sodelovanje v političnem življenju, pravico do pokojnine, socialne podpore, zdravstvenega varstva, itd. (Cerar, 2001: 84) Država tako priznava dostojanstvo posamezniku in obenem zagotavlja socialni prostor, v katerem posameznik deluje. (Faulks, 2000: 5)

Problem izbrisanih sicer ni neposredno formalno pravno vezan na vprašanje statusa državljanstva, gre za problematiko, ki je povezana z definicijo državljanskega telesa, saj sta do teh kršitev privedla razpad SFRJ in vprašanje nasledstva. Sprememba državljanstva vedno pusti pomembne posledice tako za posameznika kot novonastalo državo (Donner, 1994: 250). Pri tem je treba omeniti, da je bila večina vlog za slovensko državljanstvo rešena v skladu z zakonom in na nediskriminatoren način. Po besedah Dedičeve (v Jalušič, 2003: 8) je »državljanstvo samo po sebi ... utelešenje legalizirane diskriminacije, saj uteleša legitimno razlikovanje med državljani in nedržavljani. Prav zato je toliko težja naloga prikazati nelegitimno diskriminacijo v legitimnih diskriminacijskih postopkih.« V tem primeru torej lahko govorimo o sistematičnem javnem opravičevanju ali organiziranem laganju sistema, na kar je že večkrat, in tudi z dokazi, opozoril zagovornik izbrisanih Matevž Krivic. (Jalušič, 2003: 8)

Dedić (2003: 55) dodaja, da pri večini izbrisanih oseb ni šlo za diskriminacijo, ker bi jim bilo zavrnjeno slovensko državljanstvo, saj jih večina iz različnih razlogov niti ni zaprosila za slovensko državljanstvo. Te osebe so bile diskriminirane, ker jim je bil njihov prejšnji status odvzet brez kakršnega koli objektivnega ali legitimnega razloga. So pa tudi izbrisani, ki so zaprosili za slovensko državljanstvo, a ker jim je bilo državljanstvo bodisi zavrnjeno bodisi razveljavljeno so zaradi tega izgubili stalno prebivališče v RS.

Skratka, gre za nedvoumno problematiko vključevanja in izključevanja z opredelitvami statusov, ki so tako ali drugače povezani z državljanstvom. (Jalušič, 2003: 10)

2.2.1 MEDNARODNI OKVIR DRŽAVLJANSTVA

V mednarodnem pravu je pozornost usmerjena na pripadnost neki državi v odnosu do drugih držav. Preučujejo se konflikti dveh ali več držav, ki se ne morejo sporazumeti glede državljanstva določene osebe. Ti pojavi nastajajo zaradi različne notranje zakonodaje posameznih držav glede pridobitve oz. izgube državljanstva. (Andrassy, 1976: 230)

Temeljni akt mednarodnega javnega prava na področju državljanstva predstavlja Haaška konvencija o nekaterih vprašanjih, ki se nanaša na konflikte med zakoni o državljanstvu iz leta 1930. Konvencija sicer ni stopila v veljavo, temveč so se njena načela uveljavila kot del mednarodnega običajnega prava. Državljanstvo spada pod relativno majhen okvir mednarodnega javnega prava, velja omeniti 15. člen Splošne deklaracije človekovih pravic (Universal Declaration of Human Rights, 217 A (III))⁵, ki določa, da ima vsak pravico do državljanstva ter da le-ta ne sme biti nikomur odvzeta na arbitraren način. Prav tako se nikomur ne sme onemogočiti pravice do spremembe državljanstva. Evropska konvencija o državljanstvu Sveta Evrope uvršča pravico do državljanstva med načela, zavezujoča za vse države pogodbenice, temeljni namen je preprečitev nastanka apatridnosti. Gre za obveznost držav, da zagotovijo takšne pogoje državljanstva, ki bodo osebam, ki imajo pristno vez z državo, zagotovila pridobitev državljanstva že ob rojstvu. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 12)

Vsi ti viri mednarodnega javnega prava so dokaj splošni in nedorečeni, saj ne opredeljujejo učinkovite kontrole izvrševanja določb in pravnih sankcij. Tako je ravno zaradi načela suverenosti držav na tem področju. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 12) Mogoča je uporaba političnih ukrepov, sprejetih s strani mednarodnih integracij, ki lahko vplivajo na zakonodajo posamezne države. (Mesojedec Prvinšek, 2002: 14)

Pravila, ki kljub vsemu omejujejo suvereno pristojnost držav, so:

- nujnost obstoja pristne vezi,
- prepoved vsilitve državljanstva osebi, ki že ima drugo državljanstvo, brez njenega privoljenja ter
- spoštovanje človekovih pravic. (Fon Satler, 2005: 13–14)

⁵ Sprejeta 10. 12. 1948. Dostopna na: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (30. 05. 2005).

2. 2. 2 SLOVENIJA IN DRŽAVLJANSTVO

Koncept državljanstva je v različnih obdobjih odražal značilnosti družbenih odnosov, njegova evolucija je sledila razvoju države in suverenosti. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 11) Poleg tega si doktrina in praksa nista enotni o tem, ali je državljanstvo pravica ali status. (Mesojedec Prvinšek, 2002: 14)

Danes poznamo različne vidike državljanstva, kot so politično, civilno, socialno ter celo ekonomsko državljanstvo. (Bibič, 1997: 43)

V prejšnjem komunističnem sistemu državljanstvo ni imelo velike vloge, razen zunanjepolitične, kot potni list. Po prehodu v nacionalne države in globalno tržno ekonomijo je notranjepolitično državljanstvo postalo dobesedno splošni pogoj za dostop do večine pravic in možnosti. Nedržavljanu je omejena pravica do dela, nima socialnih in zdravstvenih pravic ... (Jalušič, 2003: 12)

Slovenija kot država je že v osemdesetih letih dobila *image* skupnosti, ki je solidarna z diskriminiranimi, v kateri se uveljavljajo človekove pravice in načela državljanske odgovornosti. Ta odgovornost za svet in okolico ter solidarnost do sočloveka pa sta očitno izginili, saj v zadnjem času lahko zaznamo številne pojave izključevanja, ksenofobije, sovraštva in javne nestrpnosti, kot to lahko opazimo tudi na primeru izbrisanih. (Jalušič, 2003: 16)

2.2.2.1 ZAKON O DRŽAVLJANSTVU RS

Državljeni RS so avtomatično postali vsi, ki so prej imeli državljanstvo Socialistične RS in državljanstvo SFRJ.

Zakon o državljanstvu RS iz leta 1991 je z Izjavo o dobrih namenih določil, da državljanstvo lahko pridobi vsak posameznik, ki je državljan druge republike, je na dan plebiscita, 23. 12. 1990, v RS imel prijavljeno stalno bivališče, tukaj tudi dejansko živi ter v šestih mesecih od uveljavitve tega zakona do 25. 12. 1991 vloži vlogo za pridobitev državljanstva. (Polič v Cinac, 2003: 22)

Ob osamosvojitvi je tako Slovenija po 40. členu Zakona o državljanstvu podelila državljanstvo osebam, ki se v njih niso rodile, niso slovenskega porekla, vendar pa so določen čas živele na slovenskem ozemlju. Večina teh oseb, ki je sprejela državljanstvo RS, je obdržala državljanstvo še ene od bivših jugoslovanskih republik, ki so medtem postale suverene in neodvisne države. Slovenija torej tolerira dvojno državljanstvo, in sicer le izjemoma zaradi mešanih zakonov in z naturalizacijo. (Cerar, 2001: 110) Leta 1991 so ti predstavljali 8,7 % prebivalstva RS. Zanimanje je naraslo po uveljavitvi Zakona o stanovanjskih razmerjih, ki je kot enega izmed pogojev za nakup stanovanja zahteval slovensko državljanstvo. Ta ocena temelji na dejstvu, da je bilo 70 % vlog, vloženih v zadnjem mesecu zakonskega roka. (Mesojedec Prvinšek v Cinac, 2003: 23)

Drugače pa državljanstvo RS oseba pridobi:

- po rodu, če sta starša otroka ob rojstvu oz. vsaj eden od njiju državljan RS,
- z rojstvom na območju Slovenije, če sta oče in mati neznana oz. ni znano njuno državljanstvo ali sta brez državljanstva,
- z naturalizacijo, to je s sprejemom v državljanstvo na podlagi prošnje,
- po mednarodni pogodbi. (3. člen)

Za sprejem v državljanstvo RS z naturalizacijo mora oseba:

- biti polnoletna,
- imeti odpust iz dotedanjega državljanstva ali izkazati, da ga bo dobila, če bo pridobila slovensko državljanstvo,
- v Sloveniji dejansko živeti 10 let, od tega neprekinjeno 5 let pred vložitvijo prošnje,
- imeti urejen status tujca ter zagotovljen trajen vir preživljanja najmanj v višini, ki omogoča materialno in socialno varnost,
- obvladati slovenski jezik za potrebe vsakdanjega sporazumevanja,
- imeti poravnane davčne obveznosti in
- podati izjavo, da s pridobitvijo državljanstva RS soglaša s pravnim redom RS. (10. člen)

Prav tako oseba za sprejem v državljanstvo RS ne sme:

- v državi, katere državljan je ali v Sloveniji biti obsojena na zaporno kazen daljšo od enega leta, za kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, če je to dejanje kaznivo tako po predpisih njene države kot tudi po predpisih RS,

- ji biti izrečena prepoved bivanja v Sloveniji,
- njen sprejem v državljanstvo RS predstavljati nevarnosti za javni red, varnost ali obrambo države. (10. člen)

Zakonodaja RS glede državljanstva se je od osamosvojitve dalje pogosto spreminjala, kar kaže na razhajanja med realnim stanjem v praksi in političnimi odločitvami, ki so zahtevale sprejetje čimbolj restriktivne zakonodaje pri podeljevanju slovenskega državljanstva Neslovincem. Vrhunec so dosegle s poskusom izvedbe referendumu za odvzem državljanstva tistim, ki so ga pridobili po 40. členu Zakona o državljanstvu, hkrati pa so obdržali tudi državljanstvo matične države. Po drugi strani zakon omogoča pridobitev državljanstva tudi vsem izseljencem in njihovim potomcem do tretjega kolena ter posebne ugodnosti in pravice za Slovence brez slovenskega državljanstva. (Dedić, 2003: 39, 49–50)

Vendar pa so leta 2002 le sprejeli Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o državljanstvu (glej Zakon o državljanstvu, Ur. l. RS, št. 96/2002, 7/2003), ki je prinašal pomembne novosti osebam, ki so ob osamosvojitvi imele državljanstvo drugih republik SFRJ. Tako je lahko v roku enega leta od dneva uveljavitve tega zakona za državljanstvo zaprosila polnoletna oseba, ki je imela na dan plebiscita v RS prijavljeno stalno bivališče, od takrat dalje v Sloveniji tudi neprekinjeno živi in izpolnjuje še nekaj dodatnih pogojev. Razlogi za spremembe predpisa so deloma v prilagoditvi nekaterih določb Evropski konvenciji Sveta Evrope o državljanstvu, deloma pa v poenostavitvi nekaterih določb, ki povzročajo težave pri izvajanju zakona. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 14)

Država mora spoštovati pet temeljnih načel glede pridobitve oz. izgube državljanstva. Ta so:

- pravica do državljanstva,
- načelo preprečevanja apatridnosti,
- prepoved arbitrarnega odvzema državljanstva,
- enakost med moškim in žensko ter
- načelo nediskriminacije. (Dedić, 2003: 32)

Iz pravice do državljanstva izhaja, da države niso dolžne podeliti državljanstva posamezniku, če med posameznikom in omenjeno državo ni učinkovite in pristne vezi. Posameznik se tudi svobodno odloča o spremembi državljanstva, države pa morajo njegovo odločitev spoštovati, še

posebej takrat, ko je posameznik upravičen do dveh ali več državljanstev. To načelo v sebi vsebuje tudi načelo preprečevanja apatridnosti, saj samovoljen odvzem državljanstva predstavlja vsak odvzem, ki ga izgubi oseba, ki daljše število let prebiva v državi, in jo na državo vežejo družinske, socialne, gospodarske in druge vezi in kjer torej obstaja pristna in učinkovita vez med to osebo in državo. (Dedić, 2003: 33) Država v takem primeru lahko le omeji pravice posameznika »na podlagi zakona oz. pravnega predpisa, ki zasleduje legitimen cilj, njegova izbira pa je objektivno upravičena in proporcionalna, kar pomeni, da za doseganje legitimnega in pravno dopustnega cilja lahko le minimalno omeji pravice posameznika.« (Dedić, 2003: 40)

Ali lahko govorimo o državljanstvu kot pravici posameznika? V skladu s Splošno deklaracijo človekovih pravic ima ta tri dimenzije:

- vsakdo ima pravico do državljanstva,
- pravica do državljanstva ne sme biti samovoljno vzeta nikomur ter
- vsakdo ima pravico do spremembe državljanstva. (Fon Satler, 2005: 20)

Državljanstvo je torej pravica, ki gre posamezniku le v kontekstu osnovnih načel, s katerimi posamezna država zagotavlja pridobitev svojega državljanstva ex lege, torej s prisilo, ob rojstvu. S tem je preprečen nastanek pravne apatridije, kar označuje stanje, po katerem se posameznik ne šteje za državljana po pravu nobene države in jo je treba razlikovati od dejanske (de facto) apatridije. Ta razlika je prišla do izraza ravno po razpadu SFRJ, ki naj bi povzročil množičen pojav apatridije. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 12–13)

Apatrid je oseba, ki je nobena država ne priznava za svojega državljana. Lahko se rodi v okoliščinah, v katerih ne pridobi državljanstva nobene države, lahko izgubi državljanstvo, ne da bi prej pridobila državljanstvo druge države, najpogostejši vzrok temu pa je ravno sukcesija. (Andrassy, 1976: 230)

Za Slovenijo je zelo pomembno, da Zakon o državljanstvu preprečuje nastanek apatridnosti ter da se je uveljavil princip kontinuitete državljanstva, ki je ob osamosvojitvi omogočil državljanstvo vsem, ki so pred tem imeli državljanstvo RS in SFRJ. (Mesojedec Prvinšek, 2002: 14)

Pomembno je tudi dejstvo da, čeprav je temeljni namen pravice do državljanstva preprečevanje apatridije, to ne pomeni, da je država dolžna sprejeti apatrida v svoje državljanstvo. S tem bi kršili suverenost države. Država mora le zagotoviti takšne pogoje za pridobitev državljanstva, ki bodo vsem, ki imajo pristno in učinkovito vez z državo, omogočili pridobitev državljanstva že ob rojstvu. (Mesojedec Prvinšek, 1999: 650)

Če povzamem, je osnovno načelo v mednarodnem pravu glede pridobivanja in izgube državljanstva, da vsaka država sama s svojimi zakoni določi, kdo so njeni državljani, vendar mora pri tem spoštovati mednarodne konvencije, mednarodno običajno pravo in splošna pravna načela v zvezi z državljanstvom. Še posebej je suverenost teh držav omejena v kontekstu državnega nasledstva. (Dedić, 2003: 32)

Vendar pa mednarodno pravo ne ponuja pravnega sredstva oz. rešitve posamezniku, čigar pravica do državljanstva mu je bila kršena. Izvrševanje le-te temelji na oceni države, komu in pod kakšnimi pogoji bo državljanstvo podeljevala (Batchelor, 1999: 49). Tako se nam na tem mestu res lahko poraja dvom o obstoju te pravice.

2.2.2.2 ZAKON O TUJCIH

Kot eden izmed osamosvojitvenih pravnih aktov je 25. 06. 1991 stopil v veljavo tudi Zakon o tujcih (Ur. l. RS, št. 1-9/1991, 61/1999, 9/2001, 87/2002, 96/2002, 108/2002)⁶ v katerem so se največje pomanjkljivosti pokazale ravno v neurejenem pravnem položaju državljanov drugih republik nekdanje SFRJ, ki niso zaprosili za državljanstvo RS oz. jim je bila ta možnost iz upravičenih razlogov zavrnjena. Zakon jim je, čeprav so do tedaj že pridobili stalno bivališče, omogočal pridobitev le začasnega, po treh letih pa tudi stalnega bivališča.

Od dneva, ko so zanje začele veljati določbe tega zakona, bi si morali izbrisani urediti svoj status v skladu z zakonom, kot to velja za »prave« tujce, prebivališče pa so bili zavezani prijaviti oz. so ga lahko prijavili le na podlagi predhodno izdanega dovoljenja za prebivanje ali delovnega oz. poslovnega vizuma. (Bratož in drugi, 2004: 7)

⁶ Sprejet 05. 06. 1991, v veljavi od 25. 06. 1991. Dostopen na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2002108&stevilka=5310> (10. 03. 2005).

Delegati vseh treh zborov Skupščine Republike Slovenije so ob obravnavi predloga zakona predlagali amandma, s katerim bi rešili prehodno ureditev za tiste državljane drugih republik, ki za državljanstvo po 40. členu Zakona o državljanstvu niso zaprosili. Predlagani amandma ni bil izglasovan. Če bi bila taka ureditev sprejeta, ne bi prišlo do problemov, s katerimi se soočamo sedaj.

Poleg tega je zakonodajalec ob obravnavanju predloga Zakona o tujcih sprejel kot kompromisno rešitev dodaten sklep, da bodo ureditev vprašanj, povezanih z pravicami in obveznostmi državljanov SFRJ, ki prebivajo v RS, in ne bodo želeli zaprositi za državljanstvo RS, reševali dvostranski sporazumi ob upoštevanju načela reciprocitete. Če bi do sklenitve takšnih sporazumov kasneje prišlo, bi bil to tudi možen ustrezen način reguliranja tega vprašanja. (MNZ, 2004g)

Čigava je torej krivda, da do sklenitve teh dvostranskih sporazumov ni prišlo? Najbrž ni kriva samo naša država, saj je šlo za državljane drugih držav naslednic SFRJ. Matične države bi jim pri rešitvi teh težav lahko pomagale ter tako preprečile, da bi se znašli v taki brezizhodni situaciji. Nasprotno pa so jim položaj le oteževale.

Vlada je septembra 1992 s sklepom določila, da prizna stalno prebivališče vsem tujcem, pod pogojem, da si sami uredijo status tujca. Ustavno sodišče je leta 1994 (U-I-284/94-13)⁷ ugotavljalo, da sklep ni bil zadosten in da je z njim vlada posegla v pristojnost parlamenta, poleg tega ti ljudje niso dobili odločbe o izbrisu niti ne pisnega obvestila o obvezni ureditvi statusa tujca. Ugotovilo je še, da zakon ni v skladu z ustavo, ker ni urejal pravnega položaja osebam, ki so po poteku rokov iz tega zakona postale tujci. Določilo je rok šestih mesecev za odpravo neskladja, hkrati je odločilo, da se vseh tistih, ki so na dan plebiscita imeli v RS prijavljeno stalno bivališče, in tu dejansko bivajo ter še vedno nimajo urejenega pravnega statusa ne sme odstraniti iz države, dokler zakonodajalec ne odpravi neskladnosti.

Tako so sprejeli Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v RS (Ur.l. RS, št. 61/1999, 54/2000, 64/2001, 36/2003)⁸, na podlagi katerega so tujci, ki so izpolnjevali pogoje, dobili dovoljenje za stalno prebivanje. S tem so odpravili neurejen pravni

⁷ Sprejeta leta 1994. Dostopna na: <http://izbrisani.si/ol.net/krono.htm> (30. 05. 2005).

⁸ Sprejet 08. 07. 1999, v veljavi od 28. 09. 1999. Dostopen na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199961&stevilka=2913> (30. 05. 2005).

položaj določenega števila tujcev, ki so lahko z izpolnitvijo zakonskih pogojev izkazali učinkovito in pristno vez z RS. (Cinac, 2003: 25)

Kasneje se je izkazalo, da tudi te dopolnitve zakona ne zadostujejo več, predvsem zaradi spremenjenih okoliščin na področju migracijskih tokov in novega položaja Slovenije v evropskih integracijah, ki je postala pridružena članica Evropske unije. Sledila je smernicam Evropske Unije, ki so jo silile, da popravi zakon, in tako je dopolnjen začel veljati leta 2002. Zakon prinaša bistveno drugačen pristop k pravnemu urejanju problematike tujcev ter hkrati usklajuje slovensko zakonodajo z evropskimi pravnimi standardi na tem področju. (Cinac, 2003: 25–26)

Tujec je vsakdo, ki nima državljanstva RS. V Slovenijo lahko vstopi na podlagi potnega lista ali osebne izkaznice, brez teh pa le na podlagi mednarodnega sporazuma ali sprejetih mednarodnih aktov. Če se tujec izogne mejni kontroli, če vstopi v državo kljub nedovoljenemu vstopu, če uporabi ponarejene ali spremenjene potne oz. druge listine ali če navede lažne podatke, se to šteje za nedovoljen oz. nezakonit vstop v RS. Pogoji in načini vstopa tujcev v državo in zapustitev države se ne razlikujejo bistveno od tistih, ki so uveljavljeni v državah Evropske Unije. Tudi mejna kontrola je opredeljena podobno, kot jo določa Schengenski sporazum o kontroli na zunanjih mejah držav članic. (Zakon o tujcih, 2. člen)

Zakon razlikuje tudi med vstopnimi naslovi in bivalnimi naslovi. Vstopni naslovi so različne vrste vizumov, ki se izdajajo za vstop v državo, trajanje le-teh je sorazmerno kratko, na njihovi podlagi pa ni mogoče opravljati pridobitne dejavnosti v Sloveniji. (Rakočević v Cinac, 2003: 26) Bivalni naslovi pa so dovoljenja, ki omogočajo daljše prebivanje v RS, vendar le za določen čas. Obenem so to tudi vstopni naslovi. (Cinac, 2003: 26)

Glede urejanja tujskih statusov v RS poznamo dve vrsti dovoljenj za prebivanje, dovoljenje za začasno in stalno prebivanje. Dovoljenja izdajajo upravne enote. Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ) je pritožbeni organ zoper odločitve upravnih enot. (MNZ, 2004b)

Iz zgoraj napisanega lahko ugotovim, da Zakon o tujcih ni bil izveden dovolj organizirano in pravno korektno, saj ni uredil postopka prehoda v status tujca, kot bi bilo potrebno, da bi se izognili neurejenemu položaju izbrisanih ter neenotnim, včasih tudi neustreznim postopkom upravnih organov.

2.2.2.3 PRAVICA DO BIVANJA

Glavna težava v primeru izbrisanih se skriva ravno v izgubi že pridobljene pravice do stalnega prebivališča, ki so jo izgubili, ko niso pridobili slovenskega državljanstva. Pravico do bivanja bom bolj podrobno predstavila v naslednjih vrsticah.

Tujec, ki želi v RS prebivati dlje časa, kot je to mogoče na podlagi vizuma, potrebuje dovoljenje za prebivanje, ki predstavlja vstop v RS, bivanje za določen čas in namen ali prebivanje za nedoločen čas. Tega dovoljenja ne potrebujejo tujci v primerih, kot je to določeno z zakonom ali mednarodnim sporazumom. (MNZ, 2004e)

Poznamo dovoljenje za začasno prebivanje, ki se izda za določen čas in določen namen, ter dovoljenje za stalno prebivanje, ki se izda brez omejitev glede trajanja in namena bivanja v RS. (Zakon o tujcih, 26. člen)

Dovoljenje za prebivanje se izda na prošnjo tujca, ki želi prebivati v RS, v določenih primerih lahko prošnjo vloži tudi druga fizična ali pravna oseba. Potrebno je navesti tudi namen prebivanja v RS, ki se ga med postopkom ne da spremeniti. Tujec mora imeti veljavno potno listino, katere veljavnost je najmanj tri mesece daljša od nameravanega prebivanja v RS, ustrezno zdravstveno zavarovanje in zadostna sredstva za preživljanje v času prebivanja v državi oz. mu mora biti preživljanje kako drugače zagotovljeno. Poleg tega mora izpolnjevati tudi pogoje, ki se na podlagi tega zakona zahtevajo za izdajo posamezne vrste dovoljenja za prebivanje. Dovoljenje za prebivanje se vpiše v potno listino ali pa se izda v obliki odločbe, če istovetnost ni sporna in si oseba ne more priskrbeti potne listine svoje matične države. V takšnih primerih se tujcu izda osebna izkaznica za tujca. Z zakonom ali mednarodnim aktom se lahko določi, da imajo določeni tujci pravico do prebivanja v RS. (27. člen)

Dovoljenje za prvo prebivanje v RS se lahko izda samo kot dovoljenje za začasno prebivanje. Tujec ga mora pridobiti pred svojim vstopom v državo in se ne sme izdati za daljši čas od enega leta, če ni z zakonom drugače določeno. (28. člen)

Dovoljenje za začasno prebivanje se izda tujcu, ki namerava v RS prebivati z namenom zaposlitve ali dela; združitve družine; študija, izobraževanja, specializacije ali strokovnega izpopolnjevanja ter praktičnega usposabljanja; sodelovanja oz. udeležbe v programih

mednarodnih izmenjav prostovoljcev in v drugih programih, ki ne sodijo v sistem formalnega izobraževanja; drugih upravičenih in z zakonom, mednarodnimi akti ali mednarodnimi načeli in običaji utemeljenih razlogov. Izda se tudi tujcem, ožjim družinskim članom slovenskih državljanov; tujcem slovenskega rodu do tretjega kolena v ravni vrsti; otrokom tujcev, rojenih v RS. Izda se za čas, ki je potreben za izpolnitev namena bivanja, vendar najdlje za eno leto, če zakon ne določa drugače. V RS lahko prebivajo do roka veljavnosti izdanega dovoljenja in v skladu z namenom, zaradi katerega mu je bilo izdano dovoljenje. (30. člen) Dovoljenje se lahko podaljša pod enakimi pogoji, kot se izda. (31. člen)

Dovoljenje za stalno prebivanje se lahko izda tujcu, ki osem let neprekinjeno prebiva v RS na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje, in ni razlogov za njegovo zavrnitev ter izpolnjuje pogoje, določene z zakonom. Tujcu, ki je slovenskega rodu, ali katerega prebivanje v RS je v interesu RS ter ožjim družinskim članom slovenskih državljanov ali tujcem, ki imajo v RS dovoljenje za stalno prebivanje ali status begunca, se lahko izda dovoljenje za stalno prebivanje tudi pred iztekom tega roka. Ne izda se ga tujcu, ki je bil v zadnjih treh letih obsojen na zaporne kazni, katerih skupna dolžina presega eno leto. Čas, ki ga je prebil na prestajanju kazni, se ne šteje v čas, potreben za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje. Vsak prosilec mora za izdajo dovoljenja prošnji priložiti dokaze o sredstvih, potrebnih za svoje preživljanje, dokaze, s katerimi izkaže svojo upravičenost do dajatev iz pokojninskega ali drugega zavarovanja ter drugo dokumentacijo, s katero lahko dokaže upravičenost svojih razlogov, zaradi katerih prosi za izdajo dovoljenja. (41. člen)

Tujcu, ki ima v RS dovoljenje za stalno ali začasno prebivanje, razen tujcu, ki ima dovoljenje za začasno prebivanje zaradi sezonskega dela, se prizna pravica do združitve, ohranitve in ponovne pridobitve celovitosti družine z ožjimi družinskimi člani, ki so tujci. Za ožje družinske člane tujca se štejejo zakonec, mladoletni neporočeni otroci in starši mladoletnih otrok. Izjemoma tudi drugi sorodnik tujca, če posebne okoliščine govorijo v prid združitvi družine. Dovoljenje zaradi ohranitve celovitosti družine se izda za enako časovno obdobje kot dovoljenje za prebivanje tujca, ki uveljavlja to pravico, in ga je mogoče podaljševati skupaj z njegovim dovoljenjem. Ožjemu družinskemu članu tujca se podaljša dovoljenje za prebivanje tudi v primeru, če je tujec umrl ali če je zakonska skupnost prenehala, vendar pa je v RS trajala najmanj tri leta. Navedeno dovoljenje se lahko podaljša samo enkrat, z veljavnostjo do enega leta. (36. člen)

Otrok tujca, rojen v RS, ki ne pridobi slovenskega državljanstva v prvih treh mesecih življenja, ne potrebuje dovoljenja za prebivanje. Kasneje pa zanj velja dovoljenje za prebivanje toliko časa, kot velja staršem oz. enemu od staršev ali skrbniku. (38. člen)

Dovoljenje za prebivanje v RS se tujcu ne izda, če je tujcu prepovedan vstop v državo, če obstajajo razlogi za domnevo, da tujec po izteku veljavnosti dovoljenja ne bo prostovoljno zapustil RS oz. sum za nevarnost za javni red in varnost ali mednarodne odnose RS ali sum, da bo njegovo prebivanje v državi povezano z izvajanjem terorističnih ali drugih nasilnih dejanj, nezakonitimi obveščevalnimi dejavnostmi, posredovanjem mamil ali izvrševanjem drugih kaznivih dejanj oz. obstajajo razlogi za domnevo, da se ne bo podrejal pravnemu redu RS, ali če je očitno, da je bila zakonska zveza sklenjena izključno ali predvsem z namenom pridobitve dovoljenja za prebivanje, če se ugotovi, da tujec dejansko že živi v RS. (43. člen)

Dovoljenje za prebivanje se razveljavi, če se kasneje ugotovi, da so obstajali razlogi za zavrnitev izdaje dovoljenja oz. je tujec namenoma dal napačne podatke o svoji istovetnosti ali je namenoma prikril okoliščine, ki so pomembne za izdajo dovoljenja. (44. člen)

Tujec, ki nezakonito prebiva v RS, mora državo zapustiti nemudoma oz. v roku, ki mu je bil postavljen. Nezakonitost se šteje kot nezakonit vstop v RS, če mu je potekel ali bil razveljavljen vizum, če prebiva v RS v nasprotju s vstopnim naslovom oz. mu je potekel čas, ko je na podlagi zakona ali mednarodnega sporazuma lahko v RS ali pa nima dovoljenja za prebivanje ali pa je dovoljenje prenehalo veljati. Tujec, ki je pravočasno vložil prošnjo za podaljšanje dovoljenja za prebivanje, sme ostati v državi, dokler o njegovi prošnji ni odločeno. Rok, v katerem mora tujec zapustiti državo, je vezan na čas, v katerem tujec to lahko stori, vendar ne dlje od treh mesecev. (47. člen)

Tujcu, ki ima v RS dovoljenje za stalno prebivanje, se lahko prebivanje odpove, če je bil s pravnomočno sodbo obsojen zaradi kaznivega dejanja na nepogojno zaporno kazen daljšo od treh let oz. če obstaja utemeljen sum, da bi lahko ogrožal varnost države, javno varnost ali mir oz. če prebiva v nasprotju z namenom, zaradi katerega mu je bilo dovoljenje izdano ali zavrača izpolnjevanje odločitev državnih organov ali pa je bil obsojen za kaznivo dejanje na nepogojno

zaporno kazen daljšo od treh mesecev ter ostane brez sredstev za preživljanje, ki si jih ne more kako drugače zagotoviti. (48. člen)

Izbrisani so torej ob izgubi prijavljenega stalnega prebivališča v RS hkrati izgubili tudi pravice, ki posamezniku ob tem pripadajo, in sicer gre za splošne, socialne, zdravstvene ter šolske pravice. Nekatere pomembnejše so: pravica do dela, pravica do denarne pomoči v primeru brezposelnosti, pravica do starševskega dodatka, do pomoči za opremo novorojenca, do dodatka za nego otroka ter pravica do obveznega zdravstvenega zavarovanja oz. pravica do obveznega šolanja. (MNZ. 2004a)

Nerazumljivo je, da ljudje, ki nekje stalno prebivajo in delajo, ki imajo družine, kar naenkrat nehalo obstajati. Za popravilo napake in vrnitev statusa naj bi poskrbela tehnični in sistemski zakon o izbrisanih. Tisti, ki so do leta 1997, ko se je spremenil Zakon o tujcih, dobili pravico do stalnega prebivanja na podlagi olajšav iz 17. in 41. člena tega zakona, so bili iz tehničnega zakona izključeni in se obravnavajo v sistemskem zakonu. Morali pa bodo dokazovati neprekinjenost bivanja, če želijo pridobiti status tudi za nazaj. Negativna odločba bo izdana tistim, ki so RS zapustili za več kot eno leto. Nepomembno pri vsem skupaj je, če so si v tem času pridobili potni list druge države nekdanje SFRJ. (Biščak, 2003: 39–40)

a) TEHNIČNI ZAKON⁹

Ureja pogoje in postopek izdaje odločbe o ugotovitvi stalnega prebivanja v RS državljanu druge države naslednice nekdanje SFRJ, ki je imel v RS prijavljeno stalno prebivališče na dan 23. 12. 1990 in na dan 25. 02. 1992, in je že pridobil dovoljenje za stalno prebivanje na podlagi Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v RS ali na podlagi Zakona o tujcih.

b) SISTEMSKI ZAKON¹⁰

Predlagani zakon o stalnem prebivanju tujcev z državljanstvom drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v RS, ki so imeli na dan 23. 12. 1990 in 25. 02. 1992 v RS prijavljeno stalno

⁹ Zakon o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča št. U-I-246/02-28, sprejet 29. 10. 2003. Dostopen na: <http://www.mnz.si/si/1204.php> (15. 03. 2005).

¹⁰ Zakon o stalnem prebivanju tujcev z državljanstvom drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v RS, ki so imeli na dan 23. 12. 1990 in 25. 02. 1992 v Republiki Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče – EPA 1016-III. Dostopen na: http://www.mnz.si/si/upl/gl_novin/izbrisani/SISTEMSKI%20ZAKON-predlog.doc (15. 03. 2005).

prebivališče, predstavlja rešitev vseh tistih vprašanj, ki niso zajeta v zakonu o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča. S sistemskim zakonom naj bi uredili status približno 14.000 izbranim iz registra prebivalcev, ki si po izbrisu niso uredili statusa oz. niso pridobili slovenskega državljanstva ali si uredili statusa tujca s stalnim bivališčem v RS. Temeljni namen je urediti pravni položaj tujcev, ki glede izpolnjevanja pogojev za pridobitev dovoljenja za bivanje doslej še niso bili preverjeni v upravnih postopkih – bodisi zato, ker za dovoljenje sploh še niso zaprosili ali pa zato, ker so si status pridobili na podlagi olajšav. Zakon določa, da med upravičence sodijo: tujci, ki še niso sprožili nikakršnih postopkov za ureditev svojega statusa; tujci, ki so dovoljenje pridobili na podlagi olajšav, torej brez preverjanja dejanskega bivanja v RS (ti so izključeni iz tehničnega zakona); tisti, ki so pridobili državljanstvo RS, in pred tem niso pridobili nobenega drugega statusa. Ta zakon podrobno določa kriterije za ugotavljanje dejanskega življenja v RS kot pogoj za pridobitev statusa. Obenem ureja tudi izključitev ukrepa prisilne odstranitve tujca iz RS kot okoliščine, ki vpliva na prekinitev dejanskega življenja. (MNZ, 2004)

Tujec lahko pridobi dovoljenje za stalno prebivanje, če zanj zaprosi in dokaže, da dejansko živi v RS od 23. 12. 1990 dalje in če niso podani razlogi za zavrnitev izdaje dovoljenja za stalno prebivanje iz 5. člena tega zakona. Pogoj dejanskega življenja iz prejšnjega odstavka se ugotavlja v okviru kriterijev, opredeljenih v tem zakonu. (MNZ, 2004i)

Razlog tema dvema zakonoma je bilo Ustavno sodišče, ki je 03. 04. 2003 odločilo (U-I-246/02-28)¹¹, da je Zakon o ureditvi statusa državljanov držav nekdanje SFRJ v neskladju z ustavo ter tako tistim, ki so bili 26. 02. 1992 izbrisani iz registra stalnega prebivalstva od omenjenega dne dalje, ni priznaval stalnega prebivanja v RS. Zato je MNZ-ju naložilo, naj vsem osebam, katerim je bilo izdano dovoljenje za stalno prebivanje v državi, izda dopolnilne odločbe o stalnem prebivanju v RS od 26. 02. 1992 dalje. Tako se je vlada odločila, da bo DZ posredovala dva zakona, tehničnega in sistemskega. (MNZ, 2004)

Kasneje se je izkazalo, da s tema dvema zakonoma bivša levo usmerjena vlada ni uspela. Tehnični zakon je bil zavržen na referendumu, sistemski zakon pa je nedavno že pred tretjo

¹¹ Sprejeta 03. 04. 2003. Dostopna na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200336&stevilka=1557> (30. 05. 2005).

obravnavo v DZ zavrnila sedanja desno usmerjena vlada. Tako bo očitno potrebno poiskati novo rešitev oz. popraviti zakon.

Kljub temu je MNZ osebam, katerim je bilo izdano dovoljenje za stalno prebivanje na podlagi določb Zakona o tujcih in Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic SFRJ, 03. 02. 2004 začelo vročati odločbe o ugotovitvi stalnega prebivanja v RS od 25. 02. 1992 do pridobitve dovoljenja za stalno prebivanje. (MNZ, 2004c)

3. IZBRISANI

V tem poglavju bom teoretična izhodišča iz prejšnjih poglavij preverila na primeru izbrisanih prebivalcev Slovenije.

Napisala bom nekaj besed o tem, kdo so izbrisani in koliko jih je, podala mnenja vpletenih o tej tematiki ter celotno kronologijo zakonodaje v zvezi z njimi. Ker so nekatere med njimi predstavniki države tudi izgnali, bom predstavila tudi zakonodajo v zvezi z izgonom tujcev iz države, s čimer se najbolj približam statusu izbrisane, saj so dejansko vsi ti izbrisani bivali v Sloveniji ilegalno.

Poskusila bom odgovoriti na vprašanje, kako je do izbrisa sploh prišlo, čigava je krivda za to dejanje, bi se ga dalo preprečiti in v kolikšni meri so za svoj status izbrisani krivi sami, ko si s svojim nezanimanjem za državljanstvo RS niso uredili statusa tujca in so tako ostali brez kakršnega koli statusa, tudi brez stalnega bivališča. Kakšno rešitev lahko pričakujemo v prihodnosti oz. katera bi bila najbolj ugodna za obe strani, na eni strani za državo ter ostale državljane Slovenije, ki so si takrat status uredili, ter na drugi strani za izbrisane?

3.1 KDO SO IZBRISANI?

Gre za 18.305 prebivalcev Slovenije, ki so bili v matičnih knjigah nekdanje SFRJ vpisani kot državljani drugih republik SFRJ, in po osamosvojitvi Slovenije niso pravočasno, v šestmesečnem roku, ki jim je ga ponudila država, oddali vloge za pridobitev državljanstva, vendar so se kljub temu odločili ostati v Sloveniji. Največ izbrisanih je Srbov, Hrvatov, Romov ter kosovskih Albancev, ki so v Slovenijo prišli še v času SFRJ, večinoma z namenom zaposlitve, saj je bila Slovenija najbolj razviti del nekdanje Jugoslavije. (2004: 15)

Posamezniki državljanstva niso hoteli iz različnih razlogov, morda zato, ker niso čutili pristne in učinkovite vezi z RS oz. so ga enačili z nacionalnostjo ali zato, ker njihove nacionalne države oz. republike niso priznavale samostojne Slovenije. Nekateri so se zbal za svojo lastnino, saj so imeli nepremičnine v svojih matičnih republikah. (Klasinc, 2004: 4) Za druge ga je bilo nemogoče dobiti, saj so potrebovali rojstni list iz svojih izvornih republik, te pa je

pretresala krvava vojna in do dokumentov ni bilo mogoče priti. Mnogi sploh niso vedeli, da morajo zaprositi za državljanstvo, saj so se imeli za Slovence. (MNZ, 2004h) Spet tretjim je bilo državljanstvo zavrnjeno ali razveljavljeno iz takih ali drugačnih razlogov. (Jalušič, 2003: 10) Zavrnilo so predvsem nekdanje pripadnike Jugoslovanske ljudske armade (JLA), ki niso pravočasno izstopili iz JLA, in so se tako šteli za agresorje na Slovenijo.

In tako je država 26. 02. 1992 te ljudi preprosto izbrisala iz registra stalnih prebivalcev Slovenije. Namesto da bi jih samo predstavili iz evidence državljanov v evidenco tujcev, so jih s smešnim izgovorom izbrisali iz registra stalnih prebivalcev RS, češ da tja po nekih pravilnikih spadajo samo državljani, ne pa tudi tujci. Najbrž bi morali takrat zanje vzpostaviti poseben register tujcev s stalnim prebivališčem. (Krivic, 2002) S tem dejanjem je MNZ tem ljudem spodmaknilo pravni temelj njihove eksistence. (Žerdin, 2003) Tako so izbrisani nenadoma postali ilegalni prebežniki in so organi pregona dobili vso pravico, da jih iz države izženejo. (glej Delo v Cinac, 2003: 25) O izbrisu niso bili niti obveščeni, tako da so to opažali posamezno, ko so se npr. znašli pri okencih za urejanje dokumentov in so jim dokumente uničili z utemeljitvijo, da so neveljavni. Temu je praviloma sledilo tudi prenehanje delovnega razmerja, nezmožnost uveljavljanja socialnih pravic, stanovanjski problemi in težave s policijo. Pri tem pa neureditev statusa in negativna odločba glede bivanja še ni pomenila tudi odstranitve tujca iz države, saj zato večinoma tudi ni bilo ustreznih pravnih podlag in bi se tako lahko razlogi za bivanje v državi izkazali za tehtnejše. (Bratož in drugi, 2004: 8)

Našli pa so se tudi številni posamezniki, ki so izbrisanim skušali oz. so jim tudi dejansko pomagali. Npr., policisti, ki jih niso preganjali in izganjali, javni uslužbenci, ki jim niso uničevali dokumentov ... (Jalušič, 2003: 20)

Po Ribičičevem mnenju (24 ur, 2003c) so si tisti, ki so se odločili, da ne zaprosijo za državljanstvo, bolj ali manj zavestno sami izbrali status tujca. Pričakovali so lahko, da zaradi te odločitve ne bodo več izenačeni v pravicah in dolžnostih z državljani Slovenije. Toda nihče od njih ni mogel pričakovati, da jim bo država, v kateri že zelo dolgo živijo in delajo, odvzela stalno prebivališče in jih s tem pahnila v ilegalo in vsakovrstne težave. To so izvršilni organi države storili, ne da bi za to imeli podlago v ustavi, zakonodaji ali v drugih odločitvah zakonodajne oblasti, kar je že leta 1999 ugotovilo Ustavno sodišče. Ribičič (24 ur, 2003c) dodaja, da so »državni organi Slovenije neetično in nekorektno, predvsem pa nezakonito in protiustavno ukrepali in povzročili izbrisanim dolgoročne negativne posledice.«

Izbrisani so si morali urediti status tujca v točno določenem roku, kot je to določal Zakon o tujcih. Tako so se znašli v začaranem krogu. Zaradi vojnih razmer na ozemlju bivših republik SFRJ so se pojavljali problemi pri pridobivanju veljavnih potnih listov ali drugih potrdil, ki so jih morali priložiti vlogi za izdajo dovoljenja za stalno ali začasno prebivanje. Državni organi so jim izdajo listin o dokazovanju njihovega državljanstva zavračali, čeprav so bili po zakonodaji lastne države do njih upravičeni, nekaterim pa listin iz uradnih evidenc niso mogli dati, saj so bile evidence uničene ali odpeljane. (Mesojevec Prvinšek, 2002a: 13) Nekateri niso mogli priti do dokumentov svoje matične države, ker jih ta ni vodila kot državljane. (Bratož in drugi, 2004: 10) Znašli so se vsak po svoje. Večina jih je ostala v Sloveniji, nekateri pa so poskušali rešiti svoj neurejeni pravni položaj tudi z odhodom v tujino za določen čas zaradi zaposlitve ali zaradi kakšnega drugega razloga, npr. pridobitve statusa begunca, in so se v RS vračali občasno. Nekateri so se po določenem času vrnil in sedaj ponovno živijo v Sloveniji (MNZ, 2004d).

V individualnih postopkih ureditve statusa tujca ter pridobitve dovoljenja za bivanje so bili izbrisani obravnavani kot pravi tujci, postopki so bili dolgotrajni, uporabljeni so bili tudi najmanj ugodni predpisi zanje. (Bratož in drugi, 2004: 11)

Zanimivo je, da se je izbris zgodil kljub opozorilom in ne da bi ga večina ljudi sploh opazila. Še izbrisani sami najprej niso dojeli, kaj se jim je pripetilo. Da so se povezali, začeli delovati kot skupina in se je zaslišal njihov glas, je trajalo skoraj deset let. Med drugim je na izbris opozarjal tudi Helsinški monitor Slovenije, vendar so mu verjeli in pomagali le redki, saj je zagovarjal t.i. oficirje JLA in sovražnike Slovenije. (Jalušič, 2003: 20)

Neva Miklavčič Predan, predstavnica Helsinškega monitorja Slovenije, je v razpravi o kršenju človekovih pravic že leta 1998 dejala, da tak izbris pomeni, da ti ljudje ne obstajajo več, da jih ni in da morajo na vsakem koraku dokazovati, da to ne drži. Ne morejo npr. dobiti voznškega dovoljenja ali odpotovati na pogrebe svojih bližnjih v druge države, ne morejo jih pokopati, temveč jih lahko le sežgejo v krematoriju, ne morejo dvigovati svojih pokojnin, temveč morajo za to pooblastiti svoje družinske člane. Iz tega izhaja, da so opravično nesposobni. (Miklavčič Predan, 1998: 111) Ostali so brez zdravstvenega in socialnega zavarovanja in ker v Sloveniji niso mogli legalno delati, so izgubili tudi službe. Zanimivo je, da so kljub temu, da niso mogli dobiti dokumentov za bivanje v Sloveniji, morali državi plačevati davke. (MNZ, 2004h)

Načelo pravne varnosti iz ustave določa, da položaj omenjenih oseb v določenem obdobju ne ostane pravno neurejen. Tako je Ustavno sodišče že leta 1999 ugotovilo (U-I-294/94)¹², da je bil izbris nezakonit in MNZ-ju naložilo, da izbrisanim izda dopolnilne odločbe o ugotovitvi stalnega bivališča od februarja 1992, ki naj veljajo tudi za nazaj. (24 ur, 2003c) Rešitev tega vprašanja je po odločbi Ustavnega sodišča nujna, ker je slovenska oblast po februarju 1992 v nasprotju z ustavo in zakoni kršila načela pravne države in enakosti pred zakonom, saj je s tujci iz drugih republik nekdanje SFRJ ravnala bistveno drugače kot s tujci iz drugih držav. (24 ur, 2003e)

Drugačnega mnenja je publicist Viktor Blažič (24 ur, 2003a), ki meni, da se v odločbi Ustavnega sodišča neverjetno prezira zgodovina oz. naš zgodovinski spomin in okoliščine, ki so botrovale nastanku zakona, ki ga je Ustavno sodišče razveljavilo. Tedanja nova oblast je z zakonom od prebivalcev, ki bi jih lahko zlorabili nasprotniki osamosvojitve Slovenije, in ki po rojstvu niso avtomatično postali državljani, zahtevala, da zaprosijo za državljanstvo nove države. Spomnil je tudi na zgodovinske dogodke v okviru osamosvojitve Slovenije, zlasti na miting resnice, takratne pritiske iz Beograda ter agresijo na Slovenijo. Obstajala je velika možnost, da bi Beograd zlorabil prebivalce Slovenije, državljane nekdanje skupne države ter jih uporabil kot »nekakšno peto kolono«, z njihovo pomočjo pa spodkopal gibanje za osamosvojitvev.

Na tem mestu je vredno razmisleka, kaj bi se v resnici zgodilo, če bi vsi, ki niso v šestmesečnem roku zaprosili za državljanstvo, avtomatsko pridobili status tujca s stalnim bivališčem? Nekdo, ki je junija leta 1991 odšel iz Slovenije, ne da bi se odjavil ter se po desetih letih vrnil, bi tako imel vpisano stalno bivališče v Sloveniji za teh deset let. Takih je bilo več kot 10.000. To bi prav tako pomenilo veliko zlorabo zakona.

Dejstvo je, da je v pravni državi odločbo Ustavnega sodišča potrebno izvršiti, saj se tu kaže verodostojnost organov slovenske države pred svojo in evropsko javnostjo. Odločba ne ureja statusa državljanstva, prav tako tudi ne daje podlage za izplačevanje visokih odškodnin, ki se navajajo v javnosti in so brez strokovne podlage, namerno obremenjujejo le razpravo o ureditvi statusa izbrisanih. Po mnenju ministra Bohinca (24 ur, 2003b) tudi 23. točka odločbe ne zagotavlja povračila materialnih pravic za nazaj, torej od 25. 02. 1992. Sodna praksa bo na

¹² Sprejeta 04. 02. 1999. Dostopna na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200054&stevilka=2524> (30. 05. 2005).

temelju obligacijskega prava ugotavljala odškodninsko odgovornost države, kar je predpogoj za morebitno odmero odškodnin. Minister še dodaja, da zatiranje o izgubi pokojninskih, invalidskih in zaposlitvenih pravic nima strokovne opore za izplačilo odškodnin, saj položaj izbrisane ni povzročil izgube teh pravic.

Dejansko je najbrž pot do odškodnine za vse popolnoma zaprta, saj je po zakonu namreč treba odškodnino zahtevati najkasneje tri leta po tem, ko je oseba za škodo izvedela in najkasneje pet let po tem, ko je škoda nastala. Te časovne roke so izbrisani že zamudili. (24 ur, 2004d)

HMS zahteva, da se vse izbrisane vrne med prebivalce Slovenije brez kakršnih koli preverjanj posameznikov, ponujajo torej paketno rešitev. Miklavčič Predan še meni, da so izbrisani upravičeni tudi do slovenskega državljanstva, ne le do stalnega prebivališča. Povrniti bi jim morali tudi vse zamujene pokojnine in zdravstvena zavarovanja, kot jim to zagotavlja ustava. Ponujeni rešitvi nastalega stanja, ustavni in tehnični zakon, sta nesprejemljiva, prav tako tudi referendum. O človekovih pravicah namreč ni mogoče odločati na tak način, saj so le-te zagotovljene vsem že ob rojstvu. (24 ur, 2004l)

Nasprotno pa Zveza veteranov vojne za Slovenijo ostro nasprotuje izvajanju odločbe o izbrisanih. Po njihovem mnenju bi morala država probleme reševati selektivno, saj so med izbrisanimi tudi tisti, ki so se z orožjem borili proti osamosvojitvi. Sedanje spreminjanje takrat sprejete zakonodaje predstavlja neposreden napad na vse, ki so v času osamosvojitve delovali na podlagi te zakonodaje. »Zmagovalec v vsaki vojni je tisti, ki določa nadaljnjo ureditev.« (24 ur, 2003d)

Primer se javnosti predstavlja, kot da izbrisani in njihovi zagovorniki le blatijo slovensko državo, osamosvajanje, in s tem tudi politike. Ti nastopajo kot Nedotakljivi, saj jim kritika predstavlja napad na samo državo in njene temelje. Na tak način želijo ostale prebivalce oz. davkoplačevalce Slovenije naščuvati proti izbrisanim. Pridni in patriotski državljani naj se temu mnenju pridružijo ali naj molčijo. Gre za poskus izogniti se odgovornosti in jo tako rekoč kolektivizirati na račun državljanov. (Jalušič, 2003: 17, 20–21) Med poklicnimi politiki se tako povečuje delež tistih, ki so jim načela nediskriminatornosti in pravne varnosti tuja. (Mencin Čepelak, 2003: 37)

Po besedah predsednika Slovenije, Janeza Drnovška (24 ur, 2003) nestrpne izjave in zburjanje napetosti v družbi ob reševanju te problematike ne sodijo v današnji čas. Človekove pravice in njihovo spoštovanje tudi ne smejo biti predmet političnih preigravanj, saj odgovorna politika temelji na jeziku dialoga in strpnosti in ne na politiki delitev in nespoštovanja drugačnih.

Miklavčič Predan (1998: 111) pravi, da je bil izbris izpeljan na podlagi tega, kar je pisalo v njihovem rojstnem listu. Če so neslovenske narodnosti, so bili iz registra stalnih prebivalcev izbrisani. »To se je zgodilo po vsej Sloveniji in iz tega lahko zaključimo, da je to sistematično kršenje človekovih pravic«, »čeprav upravni organi ter politiki še tako legitimizirajo in zanikajo izbris ter trdijo, da je bilo to čisto normalno delovanje države« dodaja Jalušič (2003: 20).

V nekaterih primerih je bila posledica izbrisa de facto apatridnost, kljub temu da do nje formalno-pravno ne bi smelo priti, ker je imel vsak državljan bivše SFRJ tudi republiško državljanstvo. Vendar se to ni obneslo v tistih primerih, ko so bile osebe rojene v Sloveniji in niso bile vnesene v državne registre matičnih republik. (Dedić, 2003: 55) Situacija človeka brez državljanstva je pravno nevzdržna in v nasprotju z osnovnimi človekovimi pravicami. Kaj takega se ni zgodilo niti na Hrvaškem, kjer se Srbi, ki so Hrvaško zapustili v času od leta 1991–1995, še vedno vodijo v evidencah stalnega prebivalstva in še dandanes mnogi Srbi na tej osnovi dobivajo hrvaško državljanstvo. Seveda ob majhnem pritisku mednarodne javnosti. Tudi v Bosni in Hercegovini so hoteli na podoben način izbrisati tiste, ki imajo hrvaško in srbsko-črnogorsko državljanstvo, vendar jim je to onemogočil visoki predstavnik Evropske Unije.

Gre torej za serijsko kršitev človekovih pravic. Ob tem je najbolj srhljivo, da država tudi po tolikih letih še ni resno pristopila k sanaciji povzročene škode. Množična kršitev človekovih pravic se je zgodila, ko je ministrstvo vodil Igor Bavčar. Njegova prejšnja služba je bilo ravno državljansko gibanje, ki se je ukvarjalo z varovanjem človekovih pravic. Nasledil ga je Ivo Bizjak, ki je ob odhodu iz ministrske pisarne postal varuh človekovih pravic. Peter Jambrek, ki je notranje ministrstvo vodil nekaj mesecev v letu 2000, je trenutno urednik revije Dignitas, ki se ukvarja s človekovimi pravicami. Notranji minister Borut Šuklje je ob koncu osemdesetih služboval na Socialistični zvezi delovnega ljudstva (SZDL) in je bil eden tistih, ki so vztrajali, da Slovenija potrebuje svet za varstvo človekovih pravic, kasneje znan kot *Bavconov svet*. Tudi Rado Bohinc se je močno zavzemal za pravno državo in spoštovanje človekovih pravic. Iz tega lahko sklepamo, da slovensko notranje ministrstvo vseskozi vodijo borci za človekove pravice, vendar jim nikakor ne uspe rešiti problema v zvezi z izbrisanimi. (Žerdin, 2003)

Problem, ki se še vedno pojavlja v javnosti, je ravno v prepričanju, da naj birokratski aparat ne bi storil ničesar narobe, mogoče majhno napakico ter še to nenamerno. Pa vendar je bil izbris zavestno diskriminatorno dejanje, organiziran pregon ljudi, za katerega je odgovoren sam vrh države. (Jalušič, 2003: 21) Izbris je bil utemeljen že z osamosvojitveno ustavo, saj ga je le-ta omogočila s spornim 13. členom. (24 ur, 2004l) Če bi res šlo le za napako ali nepremišljeno dejanje peščice ljudi, bi bile napake najbrž že zdavnaj odpravljene.

Verjetno je najbolj zavajajoča ravno predstava, da mora biti kršenje človekovih pravic povezano z fizičnim nasiljem, tajnim načrtom in zlobnimi ljudmi. In ker nasilja ni bilo videti, potem ni šlo za kršenje človekovih pravic. Kar sigurno ne drži, saj fenomen izbrisanih vsebuje tudi elemente totalitarnega, le da ti niso opazni na prvi pogled. (Jalušič, 2003: 21) Tudi komisar Sveta Evrope za človekove pravice Alvaro Gil-Robles je maja 2003 ob obisku Slovenije menil, da spada problem izbrisanih v kategorijo sistematične diskriminacije drugih narodnosti iz nekdanje SFRJ. (24 ur, 2003e) Mnenje Evropske komisije je, da Slovenci tujce sicer sprejemamo, a le dokler ne živijo poleg nas. Kot ključno težavo poudarja uradnike, ki delajo z manjšinami, in jim primanjkuje znanja o človekovih pravicah in strpnosti. Od slovenske oblasti zahteva takojšnjo rešitev tega vprašanja, saj se zdi, da se predstavniki naše države ob srečanju z rasizmom, namesto da bi ga odpravljali, raje obrnejo proč. Ali pa ga celo podprejo, kar dokazuje ravno primer izbrisanih. (Pirc, 2003)

Iz vsega tega bi lahko povzeli, da v Sloveniji sistem deluje nekako takole: najprej vam nezakonito, brez kakršnekoli odločbe in brez obvestila, vzamejo pravico, ki vam pripada, v tem primeru stalno bivališče. Potem vas odstranijo iz države in so tisto, kar vam pripada, pripravljeni vrniti edino le, če dokažete, da ste nedolžni, in sicer po merilih, ki so si jih sami izmislili. (Močnik, 2003)

Vendar ob tem ne smemo pozabiti na tiste izbrisane, ki z RS niso čutili pristne in učinkovite vezi, nekateri med njimi so iz RS po izbrisu prostovoljno odšli ter se vrnili in tu ostali zaradi boljšega življenjskega standarda. Na slednje opozarjajo predvsem desno usmerjeni politiki, ki izbrisanim niso naklonjeni (Sever, 2004).

3.2 KOLIKO JE V RESNICI IZBRISANIH?

MNZ je ugotovilo, da je bilo leta 1992 iz registra prebivalstva izbrisanih nekaj več kot 28.000 ljudi. Od tega je Slovenijo zapustilo okoli 10.000 ljudi. Tako naj bi bilo v tej trinajstletni zgodbi po statističnih podatkih v Sloveniji 18.305 izbrisanih. Večina od njih si je status že uredila:

- 7.339 izbrisanih že ima državljanstvo,
- 4.210 jih ima dovoljenje za stalno prebivanje,
- 2.551 jih ima dovoljenje za začasno prebivanje,
- 4.305 pa je oseb, ki v Sloveniji še nimajo urejenega nobenega statusa. (Tarča, 2003)

3.3 POLITIČNE KONFRONTACIJE – ZA IN PROTI IZBRISANIM

V polemiko o izbrisanih so se vključile skorajda vse institucije in posamezniki, ki se jih problematika vsaj malo dotika. Razprave za in proti izbrisanim so se razplamtele tako zelo, da so prerasle vse meje. Najbolj glasni so bili predvsem tisti, ki so izbrisanim nasprotovali, in so posledično pridobili tudi podporo medijev in javnosti.

Nekaj akterjev ter njihovih mnenj sem skozi diplomsko nalogo že omenila, vendar naj nekatera povzamem še enkrat. Najprej naj omenim izbrisane, ki so jedro problema. Sami nase in na svoj status so dejansko začeli opozarjati šele, ko so ustanovili Društvo izbrisanih, njihov zagovornik pa je Matevž Krivic, nekdanji ustavni sodnik. Ustavno sodišče jim je prisluhnilo in z odločbo določilo, da se njihov status uredi tudi za nazaj, kar je morda še najbolj podžgalo vse ostale, da so se vpletli v to problematiko.

Bivša levo usmerjena vlada na čelu z Liberalno demokracijo Slovenije (LDS) in Združeno listo socialnih demokratov (ZLSD) je bila načeloma naklonjena rešitvi problema, morda le zato, ker jih je v to prisililo Ustavno sodišče z odločbami. LDS kot nekdanj največja vladna stranka je slovela kot stranka, ki svojo politiko utemeljuje na uveljavljanju in spoštovanju človekovih pravic, vendar je to načelo bolj slabo branila. Sicer je leta 1991, ko je bila v opoziciji, ponudila amandma, ki bi preprečil izbris, ne opravičuje pa je dejstvo, da je v času izbrisa nekaj kasnejših vodilnih članov LDS sedelo v vladi oz. da deset let ni storila praktično ničesar za rešitev problema. Za enotno stališče in nedvoumne nastope so se odločili izjemno pozno, jasno so se

odzvali šele na reakcijo zoper predlog za razpis referendum, zoper zakon, ki uzakonja odločbo Ustavnega sodišča. (Mencin Čeplak, 2003: 38)

Nekdanja opozicija oz. sedanja vlada desno usmerjenih politikov strank Slovenske demokratske stranke (SDS), Slovenske ljudske stranke (SLS) in Nove Slovenije (NSi) pa so že od nekdaj uperjeni proti izbrisanim. SDS je med drugim tudi volilno kampanjo vodila na račun izbranih, s tem, da so jim javno nasprotovali, jih zaničevali, posledično pa pridobili podporo javnosti. Med izbranimi naj bi bila samo peščici storjena krivica, vendar si nihče od njih ne zasluži poprave le-te (Sever, 2004). Ponovni vrnitvi statusa izbranim pravijo podaritev.

Še najbolj zadržana od vseh strank pri tej tematiki je Demokratična stranka upokojencev Slovenije (DeSUS). Prav nasprotno pa velja za Slovensko nacionalno stranko (SNS), ki deluje najbolj radikalno. Njeno mnenje lahko ponazori tudi napis na njenih vratih v DZ, ki so ga predstavniki SNS sicer zanikali, češ da ga sami niso izobesili, glasil pa se je takole: »Vsi izbrani vabljeni na ples, igral vam bo Jelinčič na puško mitraljez.«

MNZ na čelu z ministrom Radom Bohincem se je kot glavni izvrševalec odločbe Ustavnega sodišča dolgo izmikalo svoji nalogi in zamujalo časovne roke, ki mu jih je postavilo Ustavno sodišče. Naposled so le ponudili rešitev z dvema zakonoma, tehničnim in sistemskim, ki bi vrnila status izbranim za nazaj, tistim seveda, ki izpolnjujejo pogoje, vendar zakona nista bila sprejeta, MNZ pa je kljub temu začelo izdajati odločbe, s katerimi izbranim vračajo status za nazaj.

Matjaž Hanžek, varuh človekovih pravic, vsako leto izda poročilo o problematiki v zvezi z izbranimi (glej Problematika izbranih v letnih poročilih varuha, posebno poročilo) in pri tem ostaja precej kritičen ter zahteva, da se status izbranim uredi tudi za nazaj oz. da se v Sloveniji končno začnejo spoštovati in zagotavljati človekove pravice za vse, tudi za marginalizirane družbene skupine.

Svoje mnenje o tem so izražale tudi nevladne organizacije, naj omenim Helsinški monitor Slovenije, kjer močno opozarjajo na popravilo krivic, ki so se zgodile izbranim, in predlagajo paketno vrnitev statusa vsem za nazaj. Pri tem jim nasprotuje Zveza vojnih veteranov Slovenije, saj je mnenja, da naj se status vrača selektivno, saj so med izbranimi tudi tisti, ki so se v času osamosvojitve borili proti Sloveniji.

Vseh vpletenih organizacij ter posameznikov je preveč, da bi jih vse omenila, od predstavnikov Mirovnega inštituta, lokalnih oblasti, bivših politikov, gospodarstvenikov, kulturnikov, novinarjev, publicistov oz. medijev ... ter posameznikov, med katerimi so nekateri celo zahtevali, tudi s poskusom referendumu, da se npr. določenemu izbrisanimu, ki je v tem času že pridobil slovensko državljanstvo, ta status odvzame.

Kot ni videti konca polemik vpletenih akterjev, prav tako ni videti rešitve te problematike.

3.4 KRONOLOGIJA ZAKONODAJE RS V ZVEZI Z IZBRISANIMI

06. 12. 1990 »Pismo o dobrih namenih«

Že v tem pismu, ki ga je Slovenija naslovila na druge države, lahko zasledimo naslednje: »Slovenska država vsem pripadnikom drugih narodov in narodnosti zagotavlja pravico do vsestranskega kulturnega in jezikovnega razvoja, vsem s stalnim bivališčem v Sloveniji pa, da lahko pridobijo državljanstvo Slovenije, če to želijo.« (Tarča, 2003)

25. 06. 1991 je sledil **Ustavni zakon** (glej Ustavni zakon za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS, Ur. l. RS, št. 11/1991-I, 45I/1994)¹³, še prej, 05. 06. 1991 sta bila sprejeta **Zakon o tujcih** ter **Zakon o državljanstvu**. Slednji prebivalcem drugih jugoslovanskih republik s stalnim prebivališčem in dejanskem bivanjem v Sloveniji omogoči, da pridobijo državljanstvo v šestmesečnem roku. To možnost je izkoristilo več kot 173.000 ljudi. Za druge je začel veljati Zakon o tujcih, ki je omogočal pridobitev začasnega in po treh letih tudi stalnega bivališča. (Tarča, 2003)

DZ zavrne predlog poslanke LDS Metke Mencin, da naj bi v Zakon o tujcih zapisali, da se državljanom bivših republik SFRJ, ki niso vložili zahteve za slovensko državljanstvo, vendar so na dan plebiscita živeli v RS, izda dovoljenje za stalno bivanje v Sloveniji. Vlada na to odgovori, da bodo status teh ljudi urejale meddržavne pogodbe. (Tarča, 2003)

O osamosvojitveni zakonodaji, med drugim tudi o Zakonu o tujcih, takratni notranji minister Igor Bavčar poroča parlamentu: »Ta zakon, ki je neposredno povezan z Zakonom o

¹³ Sprejet 25. 06. 1991. Dostopen na: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_USTZ10.html (30. 05. 2005).

državljanstvu RS, smo izvajali tako, da smo državljane drugih republik obravnavali kot državljane Jugoslavije in ne kot tujce. S potekom moratorija bodo vsi, ki niso državljani RS, obravnavani kot tujci. S tem, da do 25. 12. 1991 kot tujce ne bi obravnavali tistih državljanov Jugoslavije, ki so ali bodo po 40. členu Zakona o državljanstvu RS lahko zaprosili za naše državljanstvo.« (Tarča, 2003)

... in nato potečejo vsi zakonski roki ...

Izbris: »Tako so bili 26. 02. 1992 ti ljudje brez potrebnega upravnega postopka preneseni iz registra stalnih prebivalcev RS v evidenco tujcev. Tedanje MNZ večini ljudi, ki jih je izbrisalo iz registra, ni poslalo niti obvestila, da so izbrisani. Ljudje, ki so imeli do 25. 02. 1992 status osebe s stalnim bivališčem, so se znašli v evidenci tujcev.« (2004: 15)

Kaj se je v resnici zgodilo? Matevž Krivic pravi, da kartoteke tistih, ki ne zaprosijo za državljanstvo, in se ne registrirajo kot tujci, preprosto izločijo v posebne škatle brez vpisa v register tujcev (Tarča, 2003). Iz škatel žive evidence registra stalnih prebivalcev so njihove kartone prestavili v škatle mrtve evidence registra stalnih prebivalcev. Iz žive (ali aktivne) evidence so jih torej izločili (Krivic, 2004: 9). Ustavno sodišče govori o prenosu iz registra prebivalcev v register tujcev, vendar tudi Ustavno sodišče sedaj to imenuje izbris iz registra stalnih prebivalcev. (Krivic, 2004: 9) Na MNZ pojasnjujejo, da so v računalniško evidenco registra prebivalstva, ki je bila dokončno vzpostavljena leta 1991, človeku, ki je imel npr. stalno bivališče v Šiški, dopisali opombo, da živi v Srbiji, v Štubiku, in dopisali tujec. Evidenca tujcev namreč pomeni le dograditev registra stalnega prebivalstva in ne neke nove, ločene baze podatkov. V upravnih enotah so se vprašanja ljudi z neurejenim statusom lotevali različno. V Idriji in Ljubljani so npr. pošiljali pozive. Vendar se po več kot 7.000 poslanih pozivih, večina vrne z oznako odpotoval ali neznan. (Tarča, 2003)

03. 09. 1992 je Vlada RS sprejela **sklep**, da se stalno prebivališče prizna vsem tujcem, ki so imeli stalno prebivališče v Sloveniji na dan plebiscita, torej izbrisanim, toda pod pogojem, da si sami pridejo urediti status tujca. Večina jih tega ni storila, saj niso poznali sklepa vlade, nekaterih takrat ni bilo v Sloveniji, mnogi pa sploh niso vedeli, da so izbrisani iz registra stalnega bivališča, ker o tem niso dobili veljavne odločbe. Ustavno sodišče je kasneje ugotavljalo (U-I-284/94-13), da vlada ne bi smela zakona popravljati le s sklepom, saj je s tem posegla v pristojnost parlamenta. (Tarča, 2003)

14. 11. 1994 **Vložitev ustavne pobude**

Leta 1994 Blagoje Nikolić, leto kasneje pa še Borislav Tomič vložita pobudo na Ustavno sodišče (glej Ustavna pobuda)¹⁴ in izpodbijata Zakon o tujcih. Zatem je vloženih še več pobud, toda vse na koncu pristanejo pri sodniku poročevalcu Matevžu Krivicu. Po treh letih in petih mesecih od prve pobude, torej 24. 06. 1998 Ustavno sodišče začne z obravnavo. (Tarča, 2003)

Novembra 1998 Evropska komisija v poročilu omeni problem izbrisanih. (Tarča, 2003)

Odločba Ustavnega sodišča (U-I-294/94): Že v naslednjem letu, natanko 04. 02. 1999 je Ustavno sodišče odločilo: »... Zakon o tujcih ni v skladu z ustavo RS, ker ne določa pogojev za pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje za izbrisane.« (Tarča, 2003) Hkrati je ugotovilo tudi, da je bil izbris po uradni dolžnosti nezakonit, saj je bil izveden brez odločb in brez obvestil, torej brez zakonske podlage.

Določba Zakona o tujcih je bila protiustavna tudi zato, ker v primerjavi z drugimi tujci, ki so imeli dovoljenje za stalno prebivanje že pred 25. 02. 1992, za te osebe, ki so bile rojene oziroma vpisane v matične knjige nekdanjih republik SFRJ, ni določila posebnih pogojev za pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje. Drugim tujcem Zakon o tujcih namreč ni nalagal obveznosti, da si morajo po 25. 02. 1992 ponovno urejati status tujca pod pogoji Zakona o tujcih, ampak je določil, da že izdana dovoljenja veljajo avtomatično naprej. (2004: 16)

V parlamentu nato 08. 07. 1999 sprejmejo poseben zakon (glej Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v RS, Ur.l. RS, št. 61/1999), s katerim določijo, da se izbrisanim, ki so stalno prebivališče že imeli, in so v Sloveniji dejansko bivali, izda dovoljenje za stalno bivališče. (Tarča, 2003)

V naslednjem poročilu Evropske komisije 19. 09. 1999 iz zgoraj navedenega razloga zapišejo ugotovitev, da je Slovenija vprašanje izbrisanih uredila. (Tarča, 2003)

Leta 2001 nastane **Društvo izbrisanih**¹⁵. In že 19. 09. 2002 Ustavno sodišče sprejme še eno pobudo, pobudo Društva izbrisanih in v naslednjem letu, natančno 03. 04. 2003 tudi odloči (U-I-246/02-28), da je tudi ta zakon v neskladju z ustavo, ker stalnega prebivanja ne priznava za

¹⁴ Vložena 14. 11. 1994, obravnavana 24. 06. 1998. Dostopna na: <http://izbrisani.si/ol.net/krono.htm> (30. 05. 2005).

¹⁵ Društvo izbrisanih prebivalcev Slovenije – Združenje za človekove pravice: poglavitna cilja društva sta celovita poprava krivic žrtvam izbrisa in doseči prevzem odgovornosti s strani tistih, ki so sprejeli odločitev o izbrisu in njegovo izvajanje na vseh ravneh (Društvo izbrisanih, 2001). Dostopno na: <http://www.dostje.org/Izbrisani/izbrisani.htm> (08. 07. 2004)

nazaj, od dneva izbrisa iz registra. Pri tem se sklicuje na smisel in namen prve odločbe Ustavnega sodišča. MNZ-ju naloži, da mora izdati dopolnilne odločbe izbrisanim, ki so dovoljenje za stalno bivališče dobili v času po izbrisu, in jim priznati status stalnega prebivališča za nazaj. Še pred odločitvijo Ustavnega sodišča pa DZ zapiše, da iz odločbe leta 1999 ne izhaja, ali bi moral zakonodajalec uveljavljati stalno bivališče tudi za nazaj in že omenja finančne posledice v zvezi s tem. (Tarča, 2003)

Franc Testen, predsednik Ustavnega sodišča iz leta 1999, je novembra 2003 povedal, da z 2. odločbo Ustavno sodišče ni odločalo, ali je ureditev v skladu s 1. odločbo, temveč je odločalo, ali je zakon o ureditvi statusa teh tujcev v skladu z ustavo in odločilo ter utemeljilo, da ni, za kar je navedlo samostojne ustavno-pravne razloge. Testen je še dodal, da drži, da se je Ustavno sodišče sklicevalo tudi na 1. odločbo, ki pa o tem vprašanju ni izrecno in jasno odločilo. Testen še soglaša z 2. odločbo, da pravzaprav že ustavi naklonjeno branje 1. odločbe vodi do sklepa, da je treba ta status urediti za nazaj. (Tarča, 2003)

Med prvimi, ki so se odzvali na odločitev Ustavnega sodišča, je bilo **19 podpisnikov intelektualcev** iz leve in desne opcije, na čelu z nekdanjim ministrom za notranje zadeve Andrejem Šterom, ki so državnemu vrhu poslali poziv, v katerem so zapisali, da naj se odločba začne izvajati šele takrat, ko bo zakonodajalec sprejel vse, iz te zakonske odločbe izvirajoče akte in predpise. (Tarča, 2003)

Vlada se odloči to urediti z dvema zakonoma, s tehničnim ter sistemskim zakonom. Oba urejata zgolj priznanje stalnega bivališča.

29. 10. 2003 je DZ sprejel **tehnični zakon**, s katerim uredi izdajo dopolnilnih odločb tistim, ki v Sloveniji že ves čas dejansko živijo in ki stalno prebivališče že imajo. Z odločbami jim bo priznано stalno bivališče tudi za nazaj, od 25. 02. 1992 dalje.

Ta zakon ne predstavlja podlage za neposredno pridobitev državljanstva. To se po Zakonu o državljanstvu pridobi na podlagi 10-letnega dejanskega bivanja v Sloveniji, od tega 5 let neprekinjeno pred vložitvijo vloge, ne glede na to ali ima tujec dovoljenje za stalno prebivanje ali ne. Pri tistih, ki so opravičeni olajšav, pa zakon dopušča krajšo dobo prebivanja v Sloveniji, vendar ti pogoji niso zajeti v tehničnem zakonu. (2004: 16)

Sistemski zakon naj bi veljal za vse ostale, na katere se nanaša odločba Ustavnega sodišča in tudi za tiste osebe, ki so že pridobile slovensko državljanstvo ter njihove otroke.

Ta zakon ureja pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje in njegov učinek za tiste, ki vloge še niso vložili, kriterije upravičene in neupravičene odsotnosti iz RS, kriterije za pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje za mladoletne otroke teh oseb, rojene po 23. 12. 1990, postopkovna pravila za ugotavljanje dejanskega življenja, pogoje in postopek ugotavljanja stalnega prebivanja od 25. 02. 1992 za tiste, ki so dobili dovoljenje za stalno prebivanje po olajšavah, ki ne predvidevajo kontinuirane prisotnosti v RS, pogoje za pridobitev odločbe o stalnem prebivanju za tiste, ki so v Sloveniji dejansko živeli le nekaj let, pogoje za izdajo odločb o stalnem prebivanju od 25. 02. 1992 za tiste, ki so pridobili državljanstvo, ne da bi imeli pred tem urejen tujski status, in pa za tiste, ki imajo le dovoljenje za začasno prebivanje, in tudi postopek za umrle osebe, če je za to izkazan pravni interes. (2004: 17)

05. 11. 2003 Državni svet izglasuje veto na tehnični zakon.

25. 11. 2003 DZ ponovno odloča o zakonu in ga sprejme.

02. 12. 2003 Državni svet zavrne pobudo skupine svetnikov za razpis referendum o tehničnem zakonu. 30 poslancev (13 iz SDS, 8 iz NSi, 4 iz SNS, 1 iz Stranke mladih Slovenije (SMS) v DZ vložijo zahtevo za razpis naknadnega zakonodajnega referendum o tehničnem zakonu, ki jo 09. 12. 2003 DZ pošlje v presojo Ustavnemu sodišču, kot mu tudi predlaga vlada. Mnenje vlade o tem je, da človekove pravice niso in ne morejo biti predmet referendumskega odločanja, saj bi sicer kršili ustavno načelo pravne države. (MNZ, 2004f)

22. 12. 2003 Ustavno sodišče zavrne zahtevo DZ za presojo morebitnih protiustavnih posledic referendum, saj naj bi DZ zamudil sedemdnevni rok, ki ga določa zakon o referendumu. Ustavno sodišče je še ugotovilo, da so protiustavne posledice nastale že 16. 10. 2003, ko je potekel šestmesečni rok za izvršitev odločbe Ustavnega sodišča, in tako vsako zavlačevanje izvršitve te odločbe pomeni nadaljevanje protiustavnega stanja, saj tudi morebitna zavrnitev tehničnega zakona na naknadnem referendumu ne bo spremenila dolžnosti DZ, da izvrši odločbo Ustavnega sodišča ter tudi ne dolžnost MNZ-ja, da takoj začne z izvrševanjem 8. točke odločbe. (MNZ, 2004f)

30. 12. 2003 DZ na pobudo 30 poslank in poslancev razpiše referendum o tehničnem zakonu.

31. 12. 2003 Skupina 33 poslank in poslancev na Ustavno sodišče naslovi zahtevo za presojo ustavnosti odloka o razpisu referendum. Skupina koalicijskih poslancev pa predlaga, da Ustavno sodišče do končne odločitve začasno zadrži izvajanje odloka o razpisu referendum, kar 09. 01. 2004 Ustavno sodišče tudi potrdi. (MNZ, 2004f)

12. 01. 2004 Odbor za notranjo politiko v DZ pripravi javno predstavitev mnenj o sistemskem zakonu, ki ni prinesla zelenih odgovorov na izhodiščnih 14 sklopov vprašanj o osnovnih načelih in ustreznosti zakona kot tudi o načinu uresničitve odločbe Ustavnega sodišča. (MNZ, 2004f)

13. 01. 2004 Državni svet predlaga, da se problematika glede izbranih uredi v enotnem zakonu in naj se predlagatelji referenduma v zameno le-temu odpovejo. (MNZ, 2004f)

21. 01. 2004 Vlada sprejme nov sistemski zakon, s katerim bi omejili možnost izplačila odškodnin ter omogočili revizijo postopkov in možnost dodatnega preverjanja stalnega bivanja v Sloveniji. (MNZ, 2004f)

22. 01. 2004 je skupina 33 poslank in poslancev s prvopodpisanim Miranom Potrčem iz ZLSD dopolnila zahtevo za presojo ustavnosti odloka o razpisu referenduma o tehničnem zakonu. Podpisniki so Ustavnemu sodišču tudi predlagali, naj se o dopolnitvi zahteve izjasnita vlada in DZ, do takrat pa naj Ustavno sodišče odloži odločanje o zahtevi in izvajanje referendumskega odloka. (MNZ, 2004f)

26. 01. 2004 Ustavno sodišče zgoraj navedeno zahtevo zavrne in DZ naloži nov rok za izvedbo referenduma, ki je bil 15. 02. 2004.

29. 01. 2004 Državni svet poda pobudo DZ, naj dopolni 13. člen ustavnega zakona za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije, s čimer naj bi celovito rešili problematiko izbranih. (MNZ, 2004f)

30. 01. 2004 Parlamentarni odbor za notranjo politiko ob obstrukciji opozicijskih SDS, NSi in SNS v DZ pripravi besedilo sistema zakona, ki so ga dopolnili z nekaterimi novimi rešitvami, npr. glede omejitve odškodnin izbranim, možnosti preverjanja izdanih dovoljenj za stalno prebivanje ter selektivnosti z vidika pridobitve statusa za nazaj. Obravnavajo ga 02. 02. 2004, ko DZ tudi zavrne spremembe odloka o razpisu naknadnega zakonodajnega referenduma o tehničnem zakonu. SDS in NSi v DZ vložita pobudo, podprto z več kot 1000 podpisi volivcev, za začetek zbiranja podpisov v podporo predhodnemu zakonodajnemu referendumu o sistemskem zakonu. Skupina opozicijskih poslancev na čelu z Francetom Cukjatičem (SDS) v DZ vloži predlog ustavnega zakona. (MNZ, 2004f)

03. 02. 2004 MNZ začne izdajati dopolnilne odločbe o stalnem prebivanju izbranim na podlagi ustavne odločbe iz 03. 04. 2003. Bohinc je ob tem dejal, da je to ustavna dolžnost MNZ-ja in vlade ter politična odgovornost države, da stvari uredi pred domačo in tujo mednarodno javnostjo. (MNZ, 2004f)

10. 02. 2004 DZ na izredni seji določi datum za referendum o tehničnem zakonu (04. 04. 2004) ter sklene, da bodo pobudo koalicije Slovenija za referendum o sistemskem zakonu posredovali v presojo ustavnemu sodišču, ker naj bi bilo referendumsko vprašanje v neskladju s kar 13-imi členi ustave. Helsinški monitor Slovenije zahteva, da se vse izbrisane vrne med prebivalce Slovenije brez kakršnih koli preverjanj posameznikov. Upravičeni so tudi do slovenskega državljanstva, ne le do stalnega bivališča, povrniti pa bi jim morali tudi vse zamujene pokojnine

in zdravstvena zavarovanja, saj jim to zagotavlja ustava. Odškodnine naj bi bile »politična provokacija Matevža Krivica«, saj Helsinški monitor ni nikoli govoril o odškodninah, temveč le o povrnitvi nastale škode posameznikom, ki že več let niso prejeli pokojnin oz. niso imeli urejenega zdravstvenega zavarovanja. Ustavni in tehnični zakon ter referendum o tem, naj bi bili nesprejemljivi. (MNZ, 2004f)

13. 02. 2004 Trije poslanci SMS, trije SLS in poslanka madžarske narodne skupnosti Maria Pozsonec so poslanske kolege pozvali k podpisu novega predloga ustavnega zakona o izbrisanih. Svoj predlog ustavnega zakona nameravajo v parlamentarno proceduro vložiti v primeru, če bodo zbrali vsaj 60 poslanskih podpisov (kolikor jih je potrebnih tudi za sprejem ustavnega zakona). (MNZ, 2004f)

24. 02. 2004 Z javno tribuno Svoboda je različnost – pravice vsem se je začel t.i. teden izbrisanih, katerega namen je obeležitev 12. obletnice nezakonitega in protiustavnega izbrisa.

26. 02. 2004 Ustavno sodišče je glede pobude SDS in NSi za razpis predhodnega zakonodajnega referenduma o predlogu sistemskega zakona presodilo, da je večina od alinej predlaganega referendumskega vprašanja v nasprotju z ustavo. Društvo izbrisanih na komisarja Sveta Evrope za človekove pravice Alvara Gil-Roblesa in komisijo Sveta Evrope za boj proti rasizmu in nestrpnosti naslovi pismo, v katerem ju seznani z dogodki v zvezi z izbrisanimi. Napišejo še, da od slovenskih oblasti zaupajo le še Ustavnemu sodišču in Varuhu za človekove pravice. (MNZ, 2004f)

27. 02. 2004 SDS vloži interpelacijo o delu in odgovornosti ministra za notranje zadeve Rada Bohinca. (MNZ, 2004f)

01. 03. 2004 Rado Bohinc v izjavi za javnost poudari, da je interpelacija politično spodbujeno dejanje zoper uresničevanje odločbe ustavnega sodišča in da je v vsaki od točk interpelacije vrsta netočnosti in neresnic. In s takšno interpelacijo se v Sloveniji ob vstopu v Evropsko unijo žal uvaja praksa političnih procesov zoper ministre, ki izvršujejo odločbe ustavnega sodišča, kar vodi k zniževanju standardov demokratične kulture. (MNZ, 2004f)

04. 03. 2004 Predsednik vlade Anton Rop je dejal, da 4. aprila ne bo šel na referendum o tehničnem zakonu, saj meni, da je popolnoma nepotreben in nesmiseln in bo državljane stal veliko denarja. Pomemben je le politično, saj se odločbe izdajajo in se tudi bodo. Premalo pa se govori o posledicah izdajanja teh odločb in morebitnih stroških odškodninskih tožb, saj je prepričan, da bodo zaradi ureditev v sistemskega zakonu slednji nižji od stroškov referenduma.

05. 03. 2004 Predstavniki poslanskih skupin na pogovoru pri predsedniku DZ Borutu Pahorju niso dosegli soglasja v zvezi z nekaterimi še odprtimi vsebinskimi vprašanji glede ustavnega zakona o izbrisanih. Osnutek je sicer doslej podpisalo 13 poslancev (4 poslanci SMS, 3 iz SLS,

3 iz LDS, 2 iz ZLSD in poslanka madžarske narodne skupnosti), za vložitev predloga ustavnega zakona v parlamentarno proceduro pa je potrebnih najmanj 20 poslanskih podpisov. Kljub splošnemu strinjanju o ustavnem zakonu kot možni rešitvi sedanjih zapletov, se poslanske skupine še vedno razhajajo pri nekaterih ključnih vsebinskih vprašanjih, povezanih z različnim tolmačenjem odločbe ustavnega sodišča in načinih njene uresničitve. (MNZ, 2004f)

17. 03. 2004 Predsednik DZ Borut Pahor je parlamentarni zakonodajno-pravni službi v oceno poslal pobudo za zbiranje podpisov v podporo zahtevi za razpis predhodnega zakonodajnega referenduma o sistemskem zakonu, ki sta jo v imenu pobudnikov vložila predsednika SDS in NSi, Janez Janša in Andrej Bajuk. Na referendumu naj bi odločali o tem, ali naj se status izbranim uredi tako, kot je predlagano v sistemskem zakonu. (MNZ, 2004f)

19. 03. 2004 Del referendumskega vprašanja, navedenega v pobudi za začetek zbiranja podpisov za razpis referenduma o sistemskem zakonu, naj bi bil premalo jasn. Zato je Borut Pahor predsednika SDS in NSi, Janeza Janšo in Andreja Bajuka, kot predstavnika pobudnikov pozval, naj referendumsko vprašanje čim prej ustrezno preoblikujeta. (MNZ, 2004f)

20. 03. 2004 Pred naknadnim zakonodajnim referendumom o tehničnem zakonu o izbranih je Republiška volilna komisija v dnevnem časopisju objavila odlok o razpisu referenduma, njegovo spremembo in besedilo zakona, o katerem bodo državljani odločali 4. aprila 2004: »Ali ste za to, da se uveljavi zakon o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča Republike Slovenije št. U-I-246/02-28 (EPA 956-III), sprejet v državnem zboru Republike Slovenije dne 25. 11. 2003?«. (MNZ, 2004f)

23. 03. 2004 Pravni zastopnik društva izbranih Matevž Krivic izraža bojazen, da smo glede referendumov o izbranih pred še eno pravno-politično zmedo. Poziva k temu, da bi »naredili konec Janševemu norčevanju iz zakonov in ustave«. (MNZ, 2004f)

24. 03. 2004 Predsednik DZ Borut Pahor je od predstavnikov pobudnikov, Janeza Janše (SDS) in Andreja Bajuka (NSi), prejel spremenjeno referendumsko vprašanje in dopolnitev obrazložitve v zvezi s pobudo volivk in volivcev za zbiranje podpisov za zahtevo za razpis predhodnega zakonodajnega referenduma o sistemskem zakonu o izbranih. Pobuda je bila poslana zakonodajno-pravni službi DZ v oceno glede na določbe ustave in zakona o referendumu in o ljudski iniciativi. (MNZ, 2004f)

31. 03. 2004 Odbor za notranjo politiko predlaga DZ, naj sprejme sklep, da je referendumsko vprašanje o sistemskem zakonu v nasprotju z ustavo. Poleg tega so v Ljubljani in Kopru s protestnim zborovanjem opozorili na nepotrebnost nedeljskega referenduma in pozvali k njegovemu bojkotu. (24 ur, 2004n) Na pobudo podpredsednika mednarodnega društva PEN Borisa A. Novaka, predsednika društva izbranih Aleksandra Todorovića, gibanja Dost je! in

Foruma za levico so svojo podporo izbrisanim s kratkimi nastopi izrazile številne osebnosti iz kulturnega, znanstvenega in javnega življenja. (24 ur, 2004k)

04. 04. 2004 Referendum o tehničnem zakonu o izbrisanih, kjer je velika večina, skoraj 95 % volivk in volivcev, glasovala proti. »Pravni zastopnik izbrisanih Matevž Krivic je ocenil, da so nasprotniki tehničnega zakona o izbrisanih svoje privrženke zavedli. Z glasovanjem proti tehničnemu zakonu so namreč glasovali v korist izbrisanim, meni Krivic, ki pojasnjuje, da je tehnični zakon omejil število upravičencev do ugotovitvenih odločb.« (24, 2004b) Predstavniki strank predlagateljic referendumu so se po pričakovanju glasovanja udeležili. Desnica je nad rezultati navdušena, levica pa bolj previdna. (24 ur, 2004j)

05. 04. 2004 MNZ izbrisanim še naprej izdaja dopolnilne odločbe o stalnem prebivanju. Referendum tega namreč ne preprečuje. (24 ur, 2004e)

23. 04. 2004 Predsednik društva izbrisanih Aleksandar Todorović je na predsednika Evropske komisije Prodijskega naslovil pismo, v katerem poudarja, da bodo »slovenski izbrisani s 1. majem postali evropski izbrisani«. (24 ur, 2004o)

30. 04. 2004 Okoli 200 slovenskih in italijanskih aktivistov je v središču Nove Gorice z manifestacijo opozorilo na problem izbrisanih ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo. (24 ur, 2004p)

17. 05. 2004 3000 podpisov za nov referendum o izbrisanih. Pobudo glede sistemkega zakona o izbrisanih je skupina volilnih upravičencev predala v DZ. Pobudniki menijo, da bi sprejetje zakona v predlaganem besedilu lahko imelo obsežne in dolgoročne posledice na ekonomskem in socialnem področju v Sloveniji ter na področju mednarodnih odnosov. (24 ur, 2004)

20. 05. 2004 Predsednik DZ Borut Pahor je DZ predlagal, naj novo referendumsko pobudo o izbrisanih razglasi za protiustavno. (24 ur, 2004m)

21. 05. 2004 Član izvršilnega odbora SDS Branko Grims je predsedniku DZ Pahorju predal že četrto pobudo za zbiranje podpisov za razpis referendumu o izbrisanih. Pobudo je podpisalo 1.251 volivcev in z njo pozivajo vse, naj glasujejo zoper sistemski zakon, sporna naj bi bila postopek revizije odločb in višina odškodnin. (24 ur, 2004a)

25. 05. 2004 Parlamentarci so referendumsko pobudo zavrnil. (24 ur, 2004f)

23. 06. 2004 Ustavno sodišče je potrdilo ustavnost odločitve DZ, da referendumu o izbrisanih ne bo. (24 ur, 2004c)

25. 08. 2004 Opozicija je v parlamentarno proceduro vložila osnutek za dopolnitev ustavnega zakona glede izbrisanih. (24 ur, 2004h)

26. 08. 2004 Opozicija je v DZ vložila zahtevo za razpis referendumu o sistemskem zakonu o izbrisanih. (24 ur, 2004i)

31. 08. 2004 Parlamentarni odbor za notranjo politiko je predlagal, da DZ ne bi razpisal predhodnega zakonodajnega referenduma o sistemskem zakonu o izbrisanih. (24 ur, 2004i)

15. 12. 2004 Izbrisani opozarjajo, da mora nova vlada sprejeti odgovornost za rešitev problema, saj je tretjina izbrisanih še vedno izbrisana, te krivice pa jim niso ne priznali ne popravili. Dve tretjini sta v 12-ih letih postopno vnovič pridobili dovoljenje za stalno prebivanje ali celo državljanstvo, vendar je bilo z dopolnilnimi odločbami v letu 2004 to priznано z veljavnostjo za nazaj le okrog 4000 prizadetim. Pot do odškodnine je za vse popolnoma zaprta – po zakonu je treba namreč odškodnino zahtevati najkasneje tri leta po tem, ko je oseba za škodo izvedela in najkasneje pet let po tem, ko je škoda nastala. (24 ur, 2004d)

26. 01. 2005 Vlada se je znova lotila tega vprašanja, potem ko je decembra sklenila, da ne bo nadaljevala s sprejemanjem sistema zakona. Janez Janša je poudaril, da je globalno rešitev moč najti le z ustavnim zakonom in zdaj je pravi čas za dvotretjinsko večino, ki je potrebna za sprejem ustavnega zakona. (24 ur, 2005a)

18. 02. 2005 Predstavniki izbrisanih so napovedali petdnevno gladovno stavko, s katero želijo opozoriti na 13. obletnico izbrisa. (Movrin, 2005)

23. 02. 2005 Izbrisani so se sestali s skupino poslancev iz vrst ZLSD, LDS, DeSUS in SLS in predstavili tri točke, ki bi pripomogle k čim prejšnjemu reševanju njihovega problema. Poslancem so predlagali, da bi v svojih strankah skušali doseči soglasje, da bi se problem evropeiziral tudi s pomočjo strank. Predlagali so tudi oblikovanje skupine, katere naloga bi bila reševanje akutnih problemov izbrisanih. Skupino bi sestavljali poslanci, predstavniki izbrisanih, formalnih in neformalnih nevladnih organizacij ter podporniki izbrisanih. (24 ur, 2005)

24. 02. 2005 Na vratih poslanske skupine SNS v DZ se je pojavil napis: »Vsi izbrisani vabljeni na ples, igral vam bo Jelinčič na puško mitraljez«. SNS zanika krivdo. (24 ur, 2005c)

16. 04. 2005 V Kopru so ustanovili Civilno iniciativo izbrisanih aktivistov in ob tem opozorili, da je treba pravni status izbrisanih dokončno urediti. Namen pobude je opozoriti državne institucije na nespoštovanje odločbe US iz leta 2003 o vrnitvi statusa izbrisanim. Ustanovitev initiative je v pismu podprl tudi sociolog Rastko Močnik. (24 ur, 2005b)

25. 05. 2005 Poročilo Amnesty International je Slovenijo ponovno uvrstilo na spisek držav, ki kršijo človekove pravice. Organizacija opozarja na neuspeh slovenskih oblasti, da bi ukrepale in prekinile kršitve pravic izbrisanih. (24 ur, 2005d)

Na tem mestu zaključujem s precej podrobno predstavitevijo kronologije zakonodaje RS v zvezi z izbrisanimi. Ker predstavniki oblasti najbrž še ne bodo prav kmalu našli rešitve te problematike, pričakujem še kar nekaj dogodkov, ki bi jih bilo vredno zapisati pod to poglavje.

3.5 UPRAVIČEN OZ. NEUPRAVIČEN IZGON TUJCEV / IZBRISANIH IZ DRŽAVE

Ker so izbrisani slovenska posebnost in tega pojma ni mogoče zaslediti v podobni literaturi, sem poskušala izpostaviti razliko med državljani in tujci – status, ki naj bi ga te osebe dobile, če jih ne bi izbrisali. Njihov položaj je bil seveda neprimerno slabši, saj so v Sloveniji bivali ilegalno, nekateri še danes nimajo nobenega statusa, pa vendar lahko poiščemo korelacije med njimi in tujci. Predvsem kar se tiče izгона iz države, saj vemo, da so nekatere izbrisane, ko so jih odkrili, kar takoj pospremili do meje.

Po mnenju Boža Cerarja ima država diskrecijsko pravico, ki naj bi jo v dobri veri izvrševala, v javno korist, in brez kakršnih koli skritih namenov in diskriminacije. V primeru tujcev, ki že dolgo bivajo na njenem ozemlju, je ta pravica še dodatno pogojena oz. celo vprašljiva. Država odgovarja za dejanja svojih organov v zvezi s tujimi državljani in lahko v takem primeru nosi tudi določeno odgovornost v zvezi z dejanji s strani lastnih državljanov oz. drugih oseb pod njeno jurisdikcijo. Nespoštovanje teh obveznosti ima za posledico mednarodnopravno odgovornost. (Cerar, 2001: 10)

Država tudi sama določa, katerega tujca in kdaj ga bo izgnala s svojega ozemlja. Ta pravica izhaja iz njene suverenosti, pravice do samoohranitve in do zaščite lastne blaginje oz. nacionalnega interesa. Po mnenju nekaterih je ta pravica absolutna in državi tega koraka niti ni potrebno obrazložiti. Država bo po takem ukrepu posegla, če tujec s političnim ali obveščevalnim delovanjem ogroža njeno varnost. Splošno pa velja, da država omenjene pravice ne sme zlorabiti in postopati samovoljno. Tu jo omejujeta notranje in mednarodno pravo. (Cerar, 2001: 31–32) Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah v 13. členu (International Pact on Civil and Political Rights, 2200 A (XXI))¹⁶, npr. dovoljuje izgon tujca, ki

¹⁶ Sprejela ga je Generalna skupščina Združenih narodov 16. 12. 1966 z resolucijo št. 2200 A (XXI). Dostopen na: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=104> (30. 05. 2005).

je zakonito na ozemlju določene države, toda le na podlagi sklepa, izrečenega z zakonom. (Dedić, 2003: 31)

Tujca se lahko iz države odstrani prisilno in sicer če je odločba, na podlagi katere je dolžan zapustiti državo, izvršljiva. Policija ga privede do državne meje, ga napoti čez mejo in izroči organom druge države. To stori tudi s tujcem, ki ga vrne na podlagi mednarodnega sporazuma. Prisilna odstranitev ali vrnitev tujca v državo, kjer bi bilo njegovo življenje ali svoboda ogrožena zaradi njegove rase, vere, narodnosti, pripadnosti posebni družbeni skupini ali političnega prepričanja ali v državo, v kateri bi bil lahko izpostavljen mučenju ali nečloveškemu in poniževalnemu ravnanju ali kazni, ni dovoljena. (Zakon o tujcih, 50. člen)

Za tujca, ki ne zapusti države v določenem roku in ga iz kakršnih koli razlogov ni mogoče takoj odstraniti, policija odredi do njegove odstranitve iz države, nastanitev v Centru za tujce ali izven centra, a ne dlje kot za šest mesecev. (56. člen)

Za izgon je torej potreben utemeljen razlog. Upoštevajo se tudi interesi posameznika, njegove temeljne človekove pravice, družina, premoženje in druge vezi z državo. V nekaterih državah je npr. potrebna posebna odločitev za izgon, pri nas pa ima v določenih primerih, kakršen je tudi primer izbrisanih, že policija pravico, da z uporabo sile tujca pospremi do meje. V tem primeru se postavlja pod vprašaj pravica deportacije, saj je ta t.i. tujec (izbrisani) v državi, iz katere so ga izgnali oz. so mu prepovedali vrniti se vanjo, živel tu dlje časa, opravljal poklic in podobno, skratka imel pravico do stalnega prebivanja. Prizadeti mora v takem primeru imeti na razpolago dovolj časa, da opravi vse potrebno v zvezi s končanjem svojega bivanja v državi. (Cerar, 2001: 31–33)

Zanimivo je tudi dejstvo, da o vseh teh nezakonitih izgonih, izrečenih ukrepih odstranitve tujca, ki so se dogajali, slovenska policija ni vodila evidence. Takratni veljavni Zakon o tujcih ni predpisoval vodenja takšne evidence, tako da podatkov o tem, koliko državljanov drugih republik je bilo prisilno odstranjenih iz države ni. (Mekina, 2003) Tudi v primeru, da bi navedena evidenca obstajala, bi bilo potrebno posebej ugotoviti, ali je bil ta ukrep izrečen državljanu druge republike ali je šlo za odstranitev tujca, ki se je na območju RS nahajal nezakonito. Primeri, ko je bil državljanu druge republike izrečen ukrep prisilne odstranitve, zahtevajo posebno pravno ureditev. (MNZ, 2004d)

Izgon pa ni vprašljiv, če je ogrožena nacionalna varnost države, ne glede na to, kako dolgo je tujec v njej bival. Ravno iz teh razlogov je bila 01. 01. 1995 prepovedana vrnitev v Slovenijo 81-im tujim osebam. To so bili predvsem oficirji nekdanje JLA, ki so nekoč živeli tu, in so njihove družine ob umiku JLA ostale v Sloveniji. Cerar navaja, da je bila ta številka leta 1994 še precej višja, okrog 400, potem je pa naša vlada morala popustiti pod pritiski Podkomisije OZN za preprečevanje diskriminacije in varstvo manjšin oz. Komisije za človekove pravice. Proti Sloveniji so celo uvedli zaupno proceduro 1503. Pritiski so bili izrazito politični, neupravičeni in diktirani s strani Srbije. (Cerar, 2001: 33)

V tistem času je bilo to najbrž kar upravičeno dejanje s strani Slovenije, saj niso minila niti štiri leta od agresije na Slovenijo, poleg tega so mnogi ostali tudi na plačilnih seznamih jugoslovanskih obveščevalnih služb. Med njimi so bili tudi osumljenci kršitev mednarodnega humanitarnega prava v vojnah v Sloveniji, Hrvaški ter Bosni in Hercegovini. To naj bi bili »več kot tehtni razlogi za previdnost slovenske države, ki opravičujejo, tako po 32. členu slovenske ustave, kot tudi z ozirom na mednarodno pravo, odločno ukrepanje.« (Cerar, 2001: 33) Trditve Aksentijevića, generala JLA, leta 1995 med turističnim obiskom v Sloveniji, da je Slovenija s prepovedjo vstopa omenjenim osebam v državo kršila mednarodno pravo oz. človekove pravice, ne držijo. Saj so se sami odločili za odhod iz Slovenije ter nadaljevanje poklicne kariere v JLA. Ni šlo za ločevanje družin ali za preprečevanje, da bi le-te sledile svojim odhajajočim članom. Tudi število prizadetih oseb ni bilo tako veliko, da bi lahko govorili o množičnem izgonu, prav tako ni bil ukrep naperjen zoper pripadnike ene (srbske) nacionalnosti, da bi lahko bil samovoljen oz. diskriminacijski. Aksentijevića tako lahko štejemo med dokazane nasprotnike slovenske suverenosti in nacionalnega interesa. Hrvaška ga je celo osumila vojnih zločinov, Bosna in Hercegovina pa ga je dodala na seznam obtoženih na Kazenskemu mednarodnemu sodišču za bivšo Jugoslavijo v Haagu. Razlogov za njegovo zavrnitev vstopa v Slovenijo je bilo tako več kot dovolj. Po Cerarju podobno ravna tudi druge države v primeru nacionalne in javne varnosti, ne da bi se ob tem delal hrup zaradi domnevnega nespoštovanja človekovih pravic. (Cerar, 2001: 33–34)

Pravice do izгона se ne sme zlorabiti, postopati samovoljno. Prekriva se z načelom prepovedi zlorabe pravic, k čemur je pripomogel koncept človekovih pravic. Čeprav ima država načelno pravico do izгона tujcev, pri njenem uresničevanju ne sme delati razlik na osnovi rase, barve kože, spola, kulture, vere in narodnega ali etničnega porekla. To ji prepoveduje Deklaracija o človekovih pravicah oseb, ki niso državljani države, v kateri živijo. (Dedić, 2003: 31) Če se k

temu kljub temu zateče, lahko posreduje država zaščitnica, ki lahko vztraja na odgovornosti države sprejemnice. (Cerar, 2001: 200)

V primeru, da država sprejemnica izganja osebo, ki je v njej živela vrsto let, si tam ustvarila existenco, ki se ji sedaj onemogoča, bo država zaščitnica prosila, da se odločitev iz omenjenega razloga še enkrat pretehta. Posredovanje bo vsekakor na mestu v primeru, če se tujemu državljanu ne da razumnega časa, da pred izgonom opravi vse potrebno v zvezi z odhodom. (Cerar, 2001: 200–201)

»Države občasno kršijo pravice tujcev, ker menijo, da so njihovi interesi, ki se s tem zagotavljajo, veliko pomembnejši kot posledice za storjeni mednarodni delikt.« (Cerar, 2001: 59)

Če povzamem, ima država vso pravico, da sama določa, katerega tujca bo izgnala iz države in katerega ne. Izbrisani v tem primeru ne bi smeli predstavljati oviro za izgon, saj so v Sloveniji bivali ilegalno. Vendar bi jim v prid lahko šteli, da so ta status pridobili, ker je država kršila njihove pravice, ko jih je izbrisala iz registra stalnih prebivalcev Slovenije. RS je po mojem mnenju v tistem času upravičeno izgnala iz države vse, ki so predstavljali nevarnost in grožnjo državi, med njimi je bilo mnogo oz. največ oficirjev nekdanje JLA, ki so se v času osamosvojitve borili proti Sloveniji oz. niso pravočasno odšli iz vojske JLA, in so si tako pot izbrali sami. Tako tu ne moremo govoriti o ločevanju družin.

Res je tudi, da je policija pospremila do meje tudi veliko nič hudega mislečih in povsem neškodljivih oseb za državo, ker so jih pač odkrili. Ti niso predstavljali nevarnosti za državo, tako da v tem primeru ne moremo govoriti o upravičenem dejanju s strani države. Toda sistem je enak za vse, ko je policija izbrisane, ki so bili ilegalno v RS, odkrila, se ni pozanimala, ali predstavljajo grožnjo državi in ne, koliko družin bo pri tem ločila, temveč jih je pospremila do meje in izgnala. S tem je mnogim povzročila nepopravljivo škodo.

Koliko oseb je bilo izgnanih brez potrebe in koliko upravičeno oz. koliko jih je sploh bilo izgnanih, najbrž ne bomo nikoli vedeli dokončno.

3.6 UREJANJE DRŽAVLJANSTVA V DRŽAVAH NASLEDNICA NEKDANJE SFRJ

Nasledstvo ali sukcesija pomeni, da ena država nadomesti drugo v odgovornosti za mednarodne odnose ozemlja. Tako »razpad SFRJ pomeni, da so SFRJ postopoma nadomestile nekdanje republike kot njene polnopravne članice« (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 13) v odgovornosti za mednarodne odnose ozemlja. Državljanstvo RS je tako izpeljano iz republiškega državljanstva Socialistične republike Slovenije ob razpadu SFRJ.

Vprašanja, ki se tu zastavljajo, so: kako so posamezne države naslednice SFRJ reševale zakonodajo v zvezi z državljanstvom, kako so spremembe že omenjene zakonodaje vplivale na državljane posameznih republik, posebno na tiste, ki v času osamosvojitve niso bivali v svojih matičnih republikah oz. koga so vzeli za državljana določene republike in koga ne ter kakšne pravice in obveznosti imajo te države do mednarodnega prava in do ostalih držav.

3.6.1 MEDNARODNO PRAVO V ZVEZI Z REŠEVANJEM VPRAŠANJA NASLEDSTVA

Nasledstvo ne predstavlja le notranje ureditve držav, saj se morajo te države podrežati pravilom mednarodnega prava, ki načeloma ne vplivajo na državljanstvo posameznikov, saj državljanstvo še vedno določajo domača zakonodaja in samoizvršujoče določbe med seboj sklenjenih mednarodnih pogodb. Poseben poudarek je na tem, koga bo novonastala država smatrala za svojega državljana oz. na preprečevanju apatridnosti, zato navadno vsi posamezniki s stalnim bivališčem na ozemlju te države postanejo državljani na dan sukcesije. Če ostanejo brez državljanstva, to pomeni, da so izgubili pravo osebnost, diplomatsko zaščito in ostali brez državljanskih pravic in svoboščin. Apatridnost je prevladujoča ravno v državah, kjer je načelo krvne zveze najpogostejši princip za podelitev državljanstva. To velja tudi za vse države naslednice SFRJ, saj so vzele kot kriterij za pridobitev državljanstva prejšnje republiško državljanstvo. (Dedić, 2003: 36–38)

Pri nasledstvu gre za specifično situacijo, kjer lahko govorimo o pravici do državljanstva, saj gre za pravico dodelitve državljanstva oz. pravico, da bi obdržali prejšnje državljanstvo. Posameznik zaradi same sukcesije ne sme ostati brez državljanstva in ima pravico do državljanstva vsaj ene od držav naslednic. (Vernik in Breznikar v Fon Satler, 2005: 26)

Sprememba državljanstva ni nikoli avtomatska, vedno je posledica mednarodne pogodbe ali novo sprejete zakonodaje držav naslednic. (glej ECDL v Fon Satler, 2005: 27)

3.6.2 NEKDANJE DRŽAVLJANSTVO SFRJ

SFRJ je poznala dvojno državljanstvo, zvezno in republiško. Obe so urejali zakoni in podzakonski akti SFRJ in republik.

Državljanstvo SFRJ je posameznik dobil po principu krvne zveze, ki je bil lahko kombiniran z načelom prebivanja in načelom teritorialnosti oz. z rojstvom ali pa z naturalizacijo, ki je temeljila na načelu enotnosti državljanstva, ki je predvidevala, da je vsak državljan SFRJ hkrati tudi državljan ene od republik in obratno. (Dedić, 2003: 45) Vsak državljan SFRJ je lahko imel le eno republiško državljanstvo.

Izgubi zveznega državljanstva je avtomatično sledila izguba republiškega državljanstva, če je oseba pridobila državljanstvo druge republike. Izgubi republiškega državljanstva pa ni sledila avtomatična izguba zveznega državljanstva. Ker Zvezni zakon o državljanstvu SFRJ iz leta 1976 (Službeni list SFRJ, št. 58/1976 v Dedić, 2003: 45–46) ni vseboval določb, ki bi se nanašale na spremembo republiškega državljanstva, so te pogoje določile republike same. Predvsem v primerih, ko sta bila zakonca iz različnih republik ter za mladoletne otroke. (Dedić, 2003: 46)

Sprememba republiškega državljanstva je bila mogoča s prošnjo in pod pogojem, da je imel prosilec stalno prebivališče v republiki, katere državljanstvo je želel pridobiti. Pridobitev državljanstva druge republike je imela za posledico prenehanje predhodnega republiškega državljanstva. (Fon Satler, 2005: 44)

Z vidika mednarodnega javnega in zasebnega prava je bilo pomembno le zvezno državljanstvo, saj je imel državljan zvezne države enake pravice in dolžnosti na celotnem ozemlju SFRJ kot tudi enako diplomatsko konzularno zaščito v tujini. (Kos v Fon Satler, 2005: 45)

Z razpadom SFRJ je vsaka država naslednica uredila državljanstvo v skladu s svojo notranjo zakonodajo. Sklenitev sporazumov med državami v tistem času ni bilo mogoče. To je npr. ob mirni razdružitvi uspelo Češki in Slovaški. Tudi baltske države so vprašanja državljanstva obravnavala z notranjo zakonodajo, in sicer zagovarjajo stališče, da je primer sovjetske suverenosti nad njihovim ozemljem nedopustno ravnanje z vidika mednarodnega prava, saj je pretrgalo kontinuiteto njihove dotedanje suverenosti. Državljanstvo tako priznavajo vsem, ki so ga imeli pred sovjetsko zasedbo ozemlja in njihovim potomcem, ne pa tudi ostalim, ki so bili pred tem državljani Sovjetske zveze. Slednji ga lahko dobijo le z naturalizacijo. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 13)

Primerjave z vsebino prava zahodnih evropskih držav tu niso možne, saj gre za specifično problematiko, ki je posledica razpada SFRJ in drugih bivših socialističnih držav, torej urejanje teh vprašanj v pogojih nasledstva države. (24 ur, 2004g)

Slovenija, Hrvaška in Makedonija so Zakon o državljanstvu sprejele leta 1991, Bosna in Hercegovina (BIH) leta 1992 ter Zvezna republika Jugoslavija (ZRJ) leta 1997. Vsi so vsebovali načelo kontinuitete, ki bi v primeru doslednega izvajanja preprečilo pojav pravne in de facto apatridije. Države so se tako zavezale, da štejejo za državljane vse osebe, ki so bile pred sprejemom zakonov državljani nekdanjih republik SFRJ. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 13) Izjema je le BIH, kjer je bila pridobitev državljanstva vezana na republiško državljanstvo. Tako so ga avtomatično pridobili vsi bivši državljani SFRJ s stalnim prebivališčem na ozemlju BIH.

Ker sem Zakon o državljanstvu RS opisala že v poglavju o državljanstvu, bom na tem mestu ponovno predstavitev slovenskega državljanstva izpustila in nadaljevala kar s Hrvaško, ki se je osamosvojila takoj za nami.

3.6.3 REPUBLIKA HRVAŠKA

Prav tako kot slovensko državljanstvo tudi hrvaško predvideva štiri načine pridobitve le tega (Zakon o hrvatskom državljanstvu, NN 53/91)¹⁷. In sicer: po rodu (*ius sanguinis*), z rojstvom (*ius soli*), z naturalizacijo in mednarodno pogodbo, pri čemer je osnovno načelo pri podelitvi državljanstva *ius sanguinis* oz. načelo konsangvinitete (Borič v Dedić, 2003: 46), ki se uporablja za Hrvate iz ostalih delov SFRJ, predvsem iz BIH. Načelo *ius soli* se uporablja restriktivno, saj služi za preprečevanje apatridnosti.

Zakon o državljanstvu Republike Hrvaške sukcesijske določbe sploh ni vseboval. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 13) Tisti, ki so imeli hrvaško republiško državljanstvo, so pridobili državljanstvo Republike Hrvaške z zakonom, za ostale, ki ob vstopu zakona v veljavo državljanstva niso imeli, pa so veljali enaki pogoji kot za vse ostale tujce. In sicer, da je prosilec pripadnik hrvaške nacije, da ima registrirano prebivališče na ozemlju Republike Hrvaške na dan, ko je zakon stopil v veljavo, potrebna je tudi pisna izjava, da se prosilec smatra za hrvaškega državljana (Dedić, 2003: 46) in obvezno poznavanje hrvaške kulture (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 13).

Tudi Hrvati so se soočali z težavami okrog hrvaškega državljanstva, in sicer v zvezi z registracijo ter izdajanjem potrdil o državljanstvu (domovnica), za kar so skrbele lokalne oblasti. Osebe, ki niso bile vnesene v register, ali katerih vnos je bil uničen med vojno, so morale dokazovati, da so državljani Republike Hrvaške. To so bili predvsem etnični Srbi, ki so se po letu 1991 naselili v Vzhodni Slavoniji, ter srbski begunci iz drugih hrvaških območij. (Dedić, 2003: 46–47)

Zakon o hrvaškem državljanstvu krši mednarodno pravna načela o nediskriminatornem podeljevanju državljanstva, saj z uporabo načela kosangvinitete omogoča pridobitev hrvaškega državljanstva etničnim Hrvatom tudi brez pristne in učinkovite vezi z Republiko Hrvaško. (Dedić, 2003: 47)

¹⁷ Sprejet leta 1991. Dostopen na:
http://www.croatiaemb.org/consular/hrvatski/Zakon_o_hrvatskom_drzavljanstvu.htm (30. 05. 2005).

3.6.4 BOSNA IN HERCEGOVINA

BIH je zakonodajo za pridobitev državljanstva zelo poenostavila, brez posebnega zakona in v nasprotju z načeli mednarodnega prava ter brez upoštevanja volje posameznika, saj niso upoštevali načela prostovoljnosti. (24 ur, 2004g) Vse osebe, ki so 06. 04. 1992 imele državljanstvo SFRJ in prebivališče na ozemlju Republike BIH, so postale njeni državljani. Poznajo tudi državljanstvo entitet, torej Republike Srbske in Federacije BIH. Državljeni entitet so hkrati tudi državljani BIH, če so bili državljani Republike BIH na dan, ko je ustava stopila v veljavo. Sprememba državljanstva enega entiteta v drugega pa ne vpliva na državljanstvo BIH. (Dedić, 2003: 47)

Zakon (Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik, št. 01/97)¹⁸ tudi določa, da osebe, ki so prostovoljno pridobile državljanstvo druge države, preden je ta zakon stopil v veljavo, izgubijo državljanstvo BIH, če se v petih letih ne odpovedo drugemu državljanstvu, razen če ni drugače določeno z bilateralnim sporazumom. Odpoved državljanstva druge države se ne zahteva, če ga ni mogoče ali ga ni razumno zahtevati. (Dedić, 2003: 47–48)

Tudi Bošnjakom kot enemu od teh konstitutivnih narodov BIH načelna možnost dvojnega državljanstva v razmerju do matične države ni bila omogočena, saj nimajo lastne države. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 14)

Ta zakon je problematičen tudi zato, ker predvideva odvzem državljanstva osebam, ki so pridobile državljanstvo druge države, kar najbolj prizadene begunce, ki so pridobili državljanstvo države, v kateri so našli zatočišče, in državljane BIH, ki so pridobili državljanstvo drugih držav naslednic SFRJ, predvsem Slovenije in Hrvaške. (Dedić, 2003: 48)

3.6.5 REPUBLIKA MAKEDONIJA

Zakon o državljanstvu Republike Makedonije iz leta 1992 je določal, da avtomatsko pridobijo državljanstvo vsi državljani bivše Socialistične republike Makedonije. (Zakon na državljanstvo na Republika Makedonija, št. 67/92 v Fon Satler, 2005: 27) V obdobju enega leta preden je zakon stopil v veljavo, je omogočil olajšano pridobitev državljanstva tudi drugim posameznikom, ki vsaj 15 let prebivajo v Makedoniji, ter imajo zagotovljen stalen vir

¹⁸ V veljavi od 01. 01. 1998. Dostopen na: http://www.uniset.ca/nold/bosnie_bo.pdf (30. 05. 2005).

preživljanja. Posamezniki, ki v tem roku za državljanstvo niso zaprosili ali niso izpolnjevali pogojev, so morali zanj zaprositi po redni naturalizacijski proceduri. (Dedić, 2003: 48)

Ravno ta pogoj zagotavljanja vira preživljanja je imel diskriminatoren učinek na nekatere dele prebivalstva, še posebej je bil diskriminatoren do etničnih Albancev in Romov, med katerimi je zelo visoka raven nezaposlenosti in revščine. (Second report 2001 v Dedić, 2003: 48) Pripadniki albanske manjšine tudi 15-letnega bivanja niso mogli dokazati, saj so se pogosto preseljevali iz Makedonije na Kosovo in obratno. Tako je veliko Albancev, ko so jim potekli dokumenti, izdani še v SFRJ, ostalo de facto brez državljanstva in možnosti potovanja iz Makedonije. (Fon Satler, 2005: 63) Poleg tega so administrativni organi od njih zahtevali obsežnejšo dokumentacijo, jim zaračunavali višje takse in v nekaterih primerih zahtevali celo podkupnine. (Macedonia Country Report 1995 v Fon Satler, 2005: 64)

Zakon predvideva tudi posebno proceduro za pridobitev makedonskega državljanstva za osebo, ki ji je kot mladoletni prenehalo državljanstvo z odpustom, če do svojega 25-ega leta oseba vsaj tri leta stalno biva na ozemlju Republike Makedonije. (Fon Satler, 2005: 54)

Republika Makedonija, nasprotno od Slovenije, tudi vprašanja ureditve stalnega prebivanja državljanov drugih republik nekdanje SFRJ ni uredila v okviru posebnih določb Zakona o tujcih. (24 ur, 2004g)

3.6.6 ZVEZNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA (SRBIJA IN ČRNA GORA)

Zakon o državljanstvu so v zveznem parlamentu sprejeli v juliju 1996 (Zakon o jugoslovenskom državljanstvu, Službeni list SRJ, št. 33/96)¹⁹. Po njem so posamezniki, ki so 27. 04. 1992 imeli državljanstvo Republike Srbije in Republike Črne Gore, ter njihovi otroci, rojeni po tem datumu, avtomatično postali državljani ZRJ. Državljanstvo lahko dobijo tudi nekdanji državljani drugih republik SFRJ, če so imeli stalno prebivališče na ozemlju nekdanje SFRJ 27. 04. 1991, če niso imeli drugega državljanstva ter če so zanj zaprosili v roku enega leta, torej do 01. 01. 1998. Lahko pa za državljanstvo zaprosijo tudi državljani nekdanje SFRJ, ki živijo v tujini, in so brez državljanstva. (Borič v Dedić, 2003: 49)

¹⁹ Sprejet v juliju 1996. Dostopen na: http://www.mzd.sr.gov.yu/_cir/dokumenta/objasdrzavljan.pdf (30. 05. 2005).

Jugoslovansko državljanstvo lahko pridobi tudi državljan SFRJ, ki je zaradi svoje nacionalne, verske ali politične pripadnosti kot begunec prišel v ZRJ, pod pogojem, da nima drugega državljanstva. (Fon Satler, 2005: 51)

Ta zakon je diskriminatoren do državljanov držav naslednic SFRJ, saj se morajo odpovedati prejšnjemu državljanstvu kljub načelu, ki dovoljuje dvojno državljanstvo. (Dedić, 2003: 49) Oseba je morala pred organi ZRJ podati izjavo, da se odreka državljanstvu republike, ki ga je imela do takrat. Takšna izjava ni imela pravnega učinka, saj ni bila podana pred za to pristojnimi organi konkretne države. Leta 2001 je ZRJ to izjavo opustila. (Mesojedec Prvinšek, 2002a: 13)

Vzpostavitev mednarodne uprave na Kosovu, kjer državna skupnost Srbije in Črne Gore trenutno ne izvaja svoje suverenosti, ni vplivala na državljanski status prebivalcev Kosova. Ti so še vedno de jure državljani Srbije. (Fon Satler, 2005: 53)

S predstavitvijo še drugih držav naslednic SFRJ lahko ugotovimo, da so vse države pri oblikovanju zakonov upoštevale načela mednarodnega prava, ki so nujnost obstoja pristne in učinkovite vezi, prepoved vsilitve državljanstva državljanom tretjih držav ter spoštovanje človekovih pravic. (Fon Satler, 2005: 59)

Žal pa niso bila vsa vprašanja v zvezi z državljanstvom rešena brez negativnih posledic za vse bivše državljane SFRJ, saj mnogi niso pridobili državljanstva tiste države naslednice, ki bi si ga želeli oz. s katero državo so imeli najpristnejše vezi. V primeru Slovenije je bil najbolj problematičen ravno »prekratek« šestmesečni rok za priglasitev v slovensko državljanstvo, saj so ga mnogi zamudili tudi zaradi omahovanja in nevednosti. (Fon Satler, 2005: 62)

Državljan ZRJ in BIH so se znašli pred hudimi ovirami, saj so za pridobitev slovenskega državljanstva potrebovali zagotovilo o odpustu iz prejšnjega državljanstva, kar je bilo v ZRJ in BIH skoraj nemogoče pridobiti. Zaradi vojne večina uradov v BIH ni delovala ustrezno, prosilcu za odpust pa je grozil vpoklic v vojsko, prav tako v ZRJ. V zakonu BIH je zapisano tudi, da država lahko izda negativno odločbo o odpustu iz državljanstva zaradi grožnje varnosti države. Zakon ZRJ pa celo onemogoča odpust iz državljanstva, dokler traja vojno stanje oz. stanje neposredne vojne nevarnosti ali izredne razmere. (Fon Satler, 2005: 64)

Iz zgoraj napisanega lahko ugotovimo, da so se vse države naslednice SFRJ trudile, da bi vprašanje državljanstva rešile brez kršitev ter tako preprečile apatridnost. V veliki večini jim je to tudi uspelo, tako da so z nekaj »manjšimi« odstopanji v vseh državah, vloge za državljanstvo v večini bile urejene v skladu z zakonodajo posameznih držav naslednic SFRJ.

4. SKLEP

Svojo prvo hipotezo lahko bolj ali manj potrdim. Država je torej v primeru izbrisanih kršila človekove pravice. Vendar, vsaj po mojem mnenju, ne v taki meri, kot to skušajo prikazati najbolj vneti zagovorniki izbrisanih.

Menim, da je država največjo napako naredila že s tem, ko v Zakon o tujcih ni vnesla člena, ki bi preprečil izbris. Dodali bi le, da naj se vsi, ki ne postanejo državljani RS po preteku roka za sprejem v državljanstvo RS, zglasijo na upravni enoti ter tako potrdijo status tujca s stalnim bivališčem.

S tem sicer še ni kršila človekovih pravic,

- z izbrisom oz. odvzemom stalnega bivališča pa jih nedvomno je.

Za to dejanje ni bilo podlage v ustavi, zakonodaji ali drugih odločitvah zakonodajne oblasti.

- Sporen je tudi prekratek časovni rok za pridobitev državljanstva, saj je na določenih ozemljih bivše SFRJ potekala vojna in mnogi nikakor niso mogli priti do svojih dokumentov.

Tu sicer ne moremo govoriti o kršenju človekovih pravic izbrisanih, mogoče le o nerazumevanju s strani naše države do nekdanjih državljanov SFRJ.

- Prav tako je sporna brezbržnost slovenske države oz. (namerno?) nepoudarjanje dejstva, da imajo vsi, ki niso pridobili državljanstva, dva meseca časa, da si uredijo status tujca.
- Izbrisani bi morali biti o tem sklepu vsaj pisno obveščeni, kakor to določa slovenska zakonodaja, vendar se to ni zgodilo.
- Poleg tega sklep, ki je določal zgoraj omenjeni dvomesečni rok, ni bil legalen, saj ga je potrdila le vlada, ne pa tudi parlament.

Na tem mestu lahko govorimo tudi o kršitvah človekovih pravic izbrisanih s strani države.

- Zakon o tujcih torej ni bil izveden pravno korektno, saj ni uredil postopka prehoda v status tujca, kot bi bilo potrebno.
- Ustavno sodišče je z odločbami večkrat določilo, da je bil izbris nelegalen, in od države zahtevalo, da pravno neurejen položaj izbrisanih kar najhitreje uredi. Država se je temu dolgo časa spretno upirala, predvsem se je to odražalo v zamujenih časovnih rokih, ki jih ji je nalagalo sodišče.

Tu bi lahko rekli, da je država namerno ovirala odpravo kršitev človekovih pravic.

Naj omenim tudi nekaj trditev v korist države:

- Večina vlog za sprejem v državljanstvo RS je bila rešena v skladu z zakonom in v vseh teh letih je dala izbrisanim večkrat možnost, da si status uredijo. Mnogi so to tudi storili.
- Poleg tega se je izbris zgodil v času po osamosvojitvi, ko je bila RS kot mlada država še zelo neizkušena in se je komaj postavljala na svoje noge. Ko smo bili pred tem v vojni s ZRJ, si je veliko ljudi, med njimi tudi kar precej izbranih, želelo naš poraz.
- Zakon o tujcih tudi ni reševal vprašanja v zvezi z vsemi, ki niso pridobili slovenskega državljanstva, in bi ga želeli zato, ker je bil takrat v DZ sprejet sklep, da bodo to vprašanje reševali dvostranski sporazumi ob upoštevanju načela reciprocitete. Do teh kompromisov nikoli ni prišlo, kar ni le krivda RS, temveč tudi ostalih držav bivše SFRJ, ki so namerno ovirale postopke, preko katerih bi ljudje pridobili zahtevano dokumentacijo ter tako lahko zaprosili za slovensko državljanstvo.

Svojo drugo hipotezo, da so izbrisani za svoj status krivi sami, lahko delno potrdim.

- Mnogi od njih so si zavestno izbrali status nedržavljan RS in sicer iz različnih razlogov, nekateri npr. niti niso čutili pristne vezi z RS in si državljanstva niso želeli. S tem so tvegali izbris, le da se pred tem tega niso zavedali.

Novonastala država vedno na novo gradi svojo zakonodajo, pri čemer se opira na mednarodno pravo ter mednarodne konvencije, vendar v določenih primerih država lahko predpisane pravice tudi omeji. Tu jih je nesporno omejila v škodo izbranih. Tako menim, da za nepredvidene posledice, ki jih je taka ureditev prinesla, tveganje nosijo tudi izbrisani sami.

- V tistem času je bilo za RS pomembno, da vsem t.i. nasprotnikom osamosvojitve prepreči možnost bivanja v državi in na žalost so se v taki brezizhodni situaciji znašli tudi vsi ostali, ki državljanstva RS niso pridobili, ter si niso uredili statusa tujca in ki dejansko niso predstavljali nevarnosti za državo.

Tretjo hipotezo, da je reševanje tega vprašanja privedlo do številnih diskusij ter političnih konfrontacij, kjer še zdaleč ni vidna dokončna rešitev te problematike, lahko brez dvoma potrdim.

- Vpletenost številnih institucij ter posameznikov v to tematiko je tako spolitizirala to vprašanje, da enostavne rešitve, ki bi ustrezala večini, ter bi hkrati izpolnjevala mednarodne okvire spoštovanja človekovih pravic, preprosto ni mogoče najti.

- Vprašanje izbrisanih zna dobiti mednarodne razsežnosti, saj izbrisani grozijo s tem, da se bodo obrnili na Evropsko sodišče za človekove pravice v Strassbouru, ki spada pod okrilje Sveta Evrope.

Če se problem res znajde na sodišču, potem RS tvega izgubo, saj je v očeh mednarodne javnosti prekršila okvire dovoljenega glede spoštovanja človekovih pravic.

Res je tudi, da ima nespoštovanje človekovih pravic za posledico mednarodnopravno odgovornost ter sankcije, vendar mednarodno pravo hkrati tudi ne ponuja pravnega sredstva oz. rešitve posamezniku, ki se mu je krivica zgodila. Tako se morda RS na sodišču v Strassbouru nima česa bati.

- Vlada se trudi najti rešitev, upajmo, da ji bo to kmalu tudi uspelo.

Mogoče bi morala država za začetek jasno in nedvoumno priznati krivdo za izbris, ne pa da se nekateri predstavniki oblasti temu izmikajo in delajo nevedne.

Z izbrisom je torej RS kršila človekove pravice teh ljudi. Kot sem že omenila, je to večkrat potrdilo tudi Ustavno sodišče in v pravni državi je te odločbe potrebno spoštovati. Ni nam treba še naprej dokazovati svetu, da RS nima dobro vzpostavljenega pravnega reda.

Ker pravni status osebe v določenem obdobju ne sme ostati pravno neurejen, predlagam, da se tistim, ki izpolnjujejo vse pogoje, ki jih je določila država, status vrne tudi za nazaj, vendar naj bo država pri tem selektivna, tako kot to predlaga tudi Zveza vojnih veteranov za Slovenijo. Vsi, ki v tej priložnosti iščejo le materialno korist, bodisi zaradi članstva RS v Evropski Uniji in posledično tudi njenega državljanstva bodisi zaradi drugih razlogov, naj bodo iz tega izključeni.

Priznajmo torej napako za storjene krivice in odgovarjajmo za posledice, ki jih je ta sistematičen izbris povzročil, ter poskušajmo pripomoči k preprečitvi takih in podobnih kršitev v prihodnosti! Ne delajmo se še naprej nevedne in ne obnašajmo se, kot da živimo v državi, ki je tako demokratična, da se ji kaj takega kot je množično in sistematično kršenje človekovih pravic, ne more zgoditi, ne glede na to ali gre za namerno ali nenamerno dejanje s strani države! Poiščimo končno že neko rešitev in zaključimo s tem vprašanjem ter pustimo ta del zgodovine za seboj!

5. LITERATURA:

5.1 ČLANKI V REVIJAH OZ. V ZBORNIKIH:

- (2004) Dejstva o izbrisanih: »Kdo so izbrisani in zakaj je treba urediti njihov položaj«. Slovenska uprava, Revija MNZ RS, 1, str. 15–18.
- Batchelor, Carol (1999): »Developments in International Law: The Avoidance of Statelessness Through Positive Application of the Right to a Nationality« V: *Trends and Developments in National and International Law on Nationality*. 1st European Conference on Nationality, Strassbourg, str. 49–62.
- Biščak, Bogdan (2003): »Kvaziracionalna govorica sodobne nestrpnosti«. Časopis Liberalne demokracije Slovenije: 4000, november 2003, str.39–41.
- Bizjak, Ivan (1998): »Spoštovanje in varstvo človekovih pravic v Sloveniji – izkušnje in dileme«. V: Milan Zver (ur.): *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije: zbornik referatov in razprav s strokovnega posveta s priloženim besedilom Splošne deklaracije človekovih pravic*. Državni svet Republike Slovenije: Urad varuha človekovih pravic, Ljubljana, str. 11–22.
- Brezovšek, Marjan (1998): »Politični sistem in temeljne človekove pravice«. V: Milan Zver (ur.): *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije: zbornik referatov in razprav s strokovnega posveta s priloženim besedilom Splošne deklaracije človekovih pravic*. Državni svet Republike Slovenije: Urad varuha človekovih pravic, Ljubljana, str. 47–68.
- Čeplak Mencin, Metka (2003): »Kam se pomika ideološko ravnotežje?: izbrisani«. Časopis Liberalne demokracije Slovenije: 4000, november 2003, str. 37–38.
- Dedić Jasminka, (2003): »Diskriminacija v postopkih pridobivanja slovenskega državljanstva«. V: Jasminka Dedić, Vlasta Jalušič, Jelka Zorn: *Izbrisani: Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, Ljubljana, str. 23–84.
- Flander, Benjamin (2002): Posvet MNZ: Varovanje človekovih pravic in svoboščin v postopkih represivnih organov: »Strokovnost zmanjšuje težnje po nasilju«. Slovenska uprava, Revija MNZ RS, 3, str. 29–32.

- Jalušič Vlasta (2003): »Organizirana nedolžnost«. V: Jasminka Dedić, Vlasta Jalušič, Jelka Zorn: *Izbrisani: Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, Ljubljana, str. 7–22.
- Klasinc, Janja (2004): »Izbris zdrave pameti«. Slovenska uprava, Revija MNZ RS, 2, str. 4.
- Kolenc, Tadeja (2004): Odnos javnosti do izbrisanih: »Nacionalna samozavest, nestrpnost in/ali strah pred Evropo«. Slovenska uprava, Revija MNZ RS, 1, str. 19–22.
- Krivic, Matevž (2004): »Pismo Matevža Krivica«. Slovenska uprava, Revija MNZ RS, 2, str. 9–10.
- Mesojedec Prvinšek, Alenka (1999): »Učinek mednarodnega prava v notranjem pravu Republike Slovenije na področju državljanstva«. V: *Slovensko javno pravo na prelomu v novo tisočletje*. Inštitut za javno pravo, Ljubljana, str. 647–661.
- Mesojedec Prvinšek, Alenka (2002): Dvojno državljanstvo: »Med stroko in politiko«. Slovenska uprava, Revija MNZ RS, 1, str. 14–17.
- Mesojedec Prvinšek, Alenka (2002a): Državljanstvo Republike Slovenije: »Pravica ali status«. Slovenska uprava, Revija MNZ RS, 4, str. 11–14.
- Mesojedec Prvinšek Alenka, Klasinc Janja, Tušar Anita (2003): Izbrisani: »MNZ mora pripraviti nov zakon«. Slovenska uprava, Revija MNZ RS, 2, str. 25–27.
- Milavčič Predan, Neva (1998): »Iz razprave«. V: Milan Zver (ur): *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije: zbornik referatov in razprav s strokovnega posveta s priloženim besedilom Splošne deklaracije človekovih pravic*. Državni svet Republike Slovenije: Urad varuha človekovih pravic, Ljubljana, str. 109–112.
- Šabič, Zlatko (1998): »Raba izvornega osebnega imena v uradnih dokumentih kot »drugo« področje človekovih pravic«. V: Milan Zver (ur): *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije: zbornik referatov in razprav s strokovnega posveta s priloženim besedilom Splošne deklaracije človekovih pravic*. Državni svet Republike Slovenije: Urad varuha človekovih pravic, Ljubljana, str. 89–94.
- Šturm, Lovro (1998): »Pomen ustavnosodnega varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin«. V: Milan Zver (ur): *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije: zbornik referatov in razprav s strokovnega posveta s priloženim besedilom Splošne deklaracije človekovih pravic*. Državni svet Republike Slovenije: Urad varuha človekovih pravic, Ljubljana, str. 23–46.
- Zajc, Drago (1992): »Človekove pravice – prelom v pojmovanju neke ustavnosti« Teorija in praksa: družboslovna revija, let. 29, št. 1–2, Ljubljana, str. 76–79.

- Zajc, Drago (1998): »Tranzicija, vključevanje v Evropsko unijo in človekove pravice«. V: Milan Zver (ur): *Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije: zbornik referatov in razprav s strokovnega posveta s priloženim besedilom Splošne deklaracije človekovih pravic*. Državni svet Republike Slovenije: Urad varuha človekovih pravic, Ljubljana, str. 87–88.
- Zorn Jelka (2003): »Politike izključevanja v nastajanju slovenske državnosti. V: Jasminka Dedić, Vlasta Jalušič, Jelka Zorn: *Izbrisani: Organizirana nedolžnost in politike izključevanja*. Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, Ljubljana, str. 85–140.

5.2 SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE:

- Andrassy, Juraj (1976): *Medunarodna pravo*. Šesto izdanje. Školska knjiga, Zagreb.
- Bibič, Adolf (1997): *Civilna družba in politični pluralizem*. Znanstvena knjižnica FDV, Ljubljana.
- Nataša Bratož, Matjaž Hanžek, France Jamnik, Barbara Samaluk (2004): *Problematika izbrisanih v letnih poročilih varuha*. Posebno poročilo. Varuh človekovih pravic, Ljubljana.
- Cerar, Božo (2001): *Diplomatska zaščita*. Samozaložba, Piran.
- Cerar, Miro (1993): *Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Cigale, Marija (1993): *Vodnik po mojih pravicah: od temeljne človekove in državljanske pravice do pravice potrošnika*. Založba Mihelač, Ljubljana.
- Cinac, Zehra Eka (2003): *Ilegalne migracije kot varnostni problem v Republiki Sloveniji*. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Čok, Vida (1999): *Pravo na državljanstvo*. Beogradski centar za ljudska prava, Beograd.
- Darovec, Bojana (2003): *Vpliv odnosov z javnostmi na oblikovanje javnega mnenja o človekovih pravicah: primer Amnesty international Slovenije*. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Donnelly, Jack (1993): *International human rights: Dilemmas in world politics*, Boulder: Westview Press.
- Donner, Ruth (1994): *The regulation of Nationality in International Law*. 2nd Edition. Transnational Publishers, Inc., New York.

- Dunkerley David, Hodgson Lesley, Konopacki Stanislav, Spybey Tony, Thomson Andrew (2002): Changing Europe: identities, nations and citizens. Routledge: London, New York.
- Dwyer, Peter (2004): Understanding social citizenship: themes and perspectives for policy and practice. Policy Press, Bristol.
- Faulks, Keith (2000): Citizenship. Routledge: London, New York.
- Fon Satler, Urška (2005): Posledice sukcesije na državljanstvo: primer razpada SFRJ. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Janoski, Thomas (1998): Citizenship and Civil Society, A framework of rights & obligations in liberal, traditional, and social democratic regimes. Cambridge: Cambridge University Press.
- Merrills, J.G. in Robertson, Arthur Henry (2001): Human rights in Europe: A study of the European Convention on Human Rights. Manchester: Manchester University Press.
- Zajc, Drago (1999): Politika človekovih pravic. Gradivo za predmet Politika človekovih pravic. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Zupančič, Katarina (2002): Človekove pravice v procesu tranzicije v Sloveniji. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

5.3 INTERNETNI VIRI:

- 24 ur: www.24ur.com (10. 03. 2005)
- 24 ur (2003): Izbrisani na ustavnem sodišču.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20031210_2033079.php (03. 02. 2005)
- 24 ur (2003a): Izbrisani: Nekdanji uradniki so začudeni.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030506_2024053.php (03. 02. 2005)
- 24 ur (2003b): Javna razprava o izbrisanih.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20031113_2031883.php (03. 02. 2005)
- 24 ur (2003c): Protiustavno izbrisani.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030410_2023057.php (03. 02. 2005)
- 24 ur (2003d): Veterani o problemu izbrisanih.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20030514_2024392.php (03. 02. 2005)
- 24 ur (2003e): ZLSD za rešitev vprašanja izbrisanih.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20031010_2030372.php (03. 02. 2005)

- 24 ur (2004): 3000 podpisov za nov referendum o izbrisanih.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040517_2040482.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004a): Četrta pobuda za referendum o izbrisanih.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040521_2040634.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004b): Glasovanje proti je za izbrisane.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040404_2038590.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004c): Izbrisani ne gredo na referendum.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040623_2042172.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004d): Izbrisani: Oblast mora rešiti problem.
http://www.24ur.com/naslovnica/slovenija/20041215_2049951.php (25. 01. 2005)
- 24 ur (2004e): Kako je z izdajanjem odločb?
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040405_2038641.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004f): 'Ne' referendumu o izbrisanih.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040525_2040796.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004g): O sistemskem zakonu.
http://mnz.si/si/upl/gl_novin/izbrisani/SISTEMSKI%20ZAKON-predlog.doc (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004h): Opozicija za dopolnitev zakona.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040825_2045161.php (25. 11. 2004)
- 24 ur (2004i): Opozicija zahteva referendum.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040826_2045231.php (25. 11. 2004)
- 24 ur (2004j): Politiki na in o referendumu.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040404_2038593.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004k): Protest proti referendumu.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040331_2038400.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004l): Referendum o izbrisanih 4. aprila.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040210_2035953.php (10. 02. 2005)
- 24 ur (2004m): Referendumsko vprašanje protiustavno?
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040520_2040597.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004n): Sporno vprašanje na ustavno sodišče?
www.24ur.com/naslovnica/slovenija/20040331_2038403.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2004o): Todorović pisal Prodiu.
http://www.24ur.com/naslovnica/slovenija/20040423_2039400.php (08. 07. 2004)

- 24 ur (2004p): Z manifestacijo v Unijo.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20040430_2039734.php (08. 07. 2004)
- 24 ur (2005): Izbrisani ne bodo prekinili stavke.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20050223_2052899.php (16. 03. 2005)
- 24 ur (2005a): Janša in Hanžek o Romih in izbrisanih.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20050126_2051742.php (16. 03. 2005)
- 24 ur (2005b): Razmere je treba urediti.
http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2055172 (22. 04. 2005)
- 24 ur (2005c): SNS: Nismo krivi.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20050225_2052982.php (16. 03. 2005)
- 24 ur (2005d): Še vedno kršimo človekove pravice.
http://24ur.com/bin/article.php?article_id=2056869 (30. 05. 2005)
- Definicije. <http://www.stat.si/doc/pub/rr762-2001/definicije.pdf> (29. 01. 2005)
- Demokratična stranka upokojencev Slovenije: www.desus.si (10. 03. 2005)
- Društvo izbrisanih (2001): <http://www.dostje.org/Izbrisani/izbrisani.htm> (08. 07. 2004)
- Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah Sveta Evrope (European Convention on Human Rights, Council of Europe, ECHR 50), sprejeta 04. 11. 1950, v veljavi od 20. 01. 1966. <http://www.hri.org/docs/ECHR50.html> (30. 05. 2005)
- Evropska konvencija o državljanstvu Sveta Evrope (European Convention on Nationality of the Council of Europe, CETS 166), podpisana 06. 11. 1997, v veljavi od 01. 03. 2003. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm> (30. 05. 2005)
- Kante, Lojze (2005): Njihove organizacije obletnico razglašajo za dan spomina na eksodus in Titova grozodejstva - Zaplet na Škofijah.
<http://obala.net/index.php?show=news&action=news&id=3111> (30. 05. 2005)
- Krivic, Matevž (2002): »Izbrisani« – škandal brez primere.
<http://www.mladina.si/tednik/200219/clanek/kolumna19/> (03. 02. 2005)
- Liberalna demokracija Slovenije: www.lds.si (10. 03. 2005)
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (International Pact on Civil and Political Rights), sprejela ga je Generalna skupščina Združenih narodov 16. 12. 1966 z resolucijo št. 2200 A (XXI). <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=104> (30. 05. 2005)
- Mladina: www.mladina.si (16. 08. 2004)
- Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ): www.mnz.si

- MNZ (2004): Javna predstavitev mnenj o sistemskem zakonu o izbrisanih.
<http://www.mnz.si/si/120.php?ID=186> (15. 03. 2005)
- MNZ (2004a): Katere pravice se vežejo na prijavljeno stalno prebivališče?
<http://www.mnz.si/si/120.php?ID=200> (15. 03. 2005)
- MNZ (2004b): Migracije in naturalizacija. <http://www.mnz.si/si/133.php> (10. 03. 2005)
- MNZ (2004c): MNZ začel izdajati odločbe. <http://www.mnz.si/si/120.php?ID=178> (15. 03. 2005)
- MNZ (2004d): Odločba Ustavnega sodišča, 03. 04. 2003, Uradni list RS, št. 36/2003
http://www.mnz.si/si/upl/gl_novin/izbrisani/odlocitev246.doc (15. 03. 2005)
- MNZ (2004e): Opredelitev dovoljenja za prebivanje. <http://www.mnz.si/si/1332.php> (10. 03. 2005)
- MNZ (2004f): Pregled dogodkov po odločbi ustavnega sodišča, kronologija.
www.mnz.si/si/upl/gl_novin/izbrisani/kronologija.doc (29. 06. 2004)
- MNZ (2004g): Pregled dogodkov po odločbi ustavnega sodišča, zgodovina.
www.mnz.si/si/upl/gl_novin/izbrisani/ZGODOVINA.doc (09. 03. 2005)
- MNZ (2004h): Problematika izbrisanih že močno odmeva v tujih medijih.
www.mnz.si/si/1207.php?ID=183 (03. 07. 2004)
- Mekina, Igor (2003): Legalizacija etničnega čiščenja.
<http://www.mladina.si/tednik/200335/clanek/izbris/> (03. 02. 2005)
- Močnik, Rastko (2003): Od bananske republike ni daleč do policijske države.
<http://www.mladina.si/tednik/200336/clanek/kolumna36/> (03. 02. 2005)
- Movrin, Polona (2005): Izbrisani napovedali gladovno stavko.
http://24ur.com/naslovnica/slovenija/20050218_2052725.php (16. 03. 2005)
- Nova Slovenija: www.nsi.si (16. 08. 2004)
- Odločba Ustavnega sodišča, št. U-I-284/94-13, sprejeta leta 1994.
<http://izbrisani.siol.net/krono.htm> (30. 05. 2005)
- Odločba Ustavnega sodišča iz leta 1999, št. U-I-294/94, Ur. l. RS, št. 14/99, sprejeta 04. 02. 1999. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200054&stevilka=2524> (30. 05. 2005)
- Odločba Ustavnega sodišča iz leta 2003, št. U-I-246/02-28, sprejeta 03. 04. 2003.
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200336&stevilka=1557> (30. 05. 2005)
- Pirc, Vanja (2003): Slovenski rasizem.
<http://www.mladina.si/tednik/200328/clanek/rasizem/> (03. 02. 2005)
- Register predpisov RS: <http://zakonodaja.gov.si> (16. 08. 2004)

- Sever, Jani (2004): Barantanja. http://www.mladina.si/tednik/200403/clanek/uvo-uvodnik--jani_sever/index.print.html-l2 (30. 05. 2005)
- Sistemski zakon o izbrisanih (Zakon o stalnem prebivanju tujcev z državljanstvom drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v RS, ki so imeli na dan 23. 12. 1990 in 25. 02. 1992 v Republiki Sloveniji prijavljeno stalno prebivališče – EPA 1016-III). http://www.mnz.si/si/upl/gl_novin/izbrisani/SISTEMSKI%20ZAKON-predlog.doc (15. 03. 2005)
- Slovenska demokratska stranka: www.sds.si (16. 08. 2004)
- Slovenska ljudska stranka: www.sls.si (16. 08. 2004)
- Slovenska nacionalna stranka: www.sns.si (16. 08. 2004)
- Splošna deklaracija človekovih pravic (Universal Declaration of Human Rights), sprejeta 10. 12. 1948. <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (30. 05. 2005)
- Ustava RS, Ur. l. RS 33/91, 42/97, 66/2000, 24/03, sprejeta 23. 12. 1991. http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html (30. 05. 2005)
- Ustavna pobuda, vložena 14. 11. 1994, obravnavana 24. 06. 1998. <http://izbrisani.siol.net/krono.htm> (30. 05. 2005)
- Ustavni zakon za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS, Ur. l. RS, št. 11/1991-I, 45I/1994, sprejet 25. 06. 1991. http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_USTZ10.html (30. 05. 2005)
- Tarča: Izbrisani (2003): <http://www.rtvlo.si/tarca/arhiv.php?op=read&id=12> (29. 06. 2004)
- Tehnični zakon o izbrisanih (Zakon o izvršitvi 8. točke odločbe Ustavnega sodišča št. U-I-246/02-28), sprejet 29. 10. 2003. <http://www.mnz.si/si/1204.php> (15. 03. 2005)
- Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik, št. 01/97, v veljavi od 01. 01. 1998. http://www.uniset.ca/nold/bosnie_bo.pdf (30. 05. 2005)
- Zakon o državljanstvu RS, Ur. l. RS, št. 1/91, 30/91, 13/94, 96/2002, 7/2003, sprejet 25. 06. 1991, zadnje upoštevane spremembe v veljavi od 07. 02. 2003. http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO3570.html (30. 05. 2005)
- Zakon o hrvatskom državljanstvu (NN 53/91), sprejet leta 1991. http://www.croatiaemb.org/consular/hrvatski/Zakon_o_hrvatskom_drzavljanstvu.htm (30. 05. 2005)

- Zakon o jugoslovenskom državljanstvu, Službeni list SRJ, št. 33/96, 9/01, 135/04, sprejet v juliju 1996. http://www.mzd.sr.gov.yu/_cir/dokumenta/objasdrzavljan.pdf (30. 05. 2005)
- Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v RS, Ur.l. RS, št. 61/1999, 54/2000, 64/2001, 36/2003, sprejet 08. 07. 1999, v veljavi od 28. 09. 1999. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199961&stevilka=2913> (30. 05. 2005)
- Zakon o tujcih, Ur. l. RS, št. 1-9/1991, 61/1999, 9/2001, 87/2002, 96/2002, sprejet 05. 06. 1991. Uradno prečiščeno besedilo, Ur. l. RS, št. 108/2002, sprejet 14. 11. 2002. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2002108&stevilka=5310> (10. 03. 2005)
- Združena lista socialnih demokratov: www.zlsd.si (16. 08. 2004)
- Žerdin, Ali H. (2003): Izbrisani - enajst let pozneje. <http://www.mladina.si/tednik/200308/clanek/izbris/> (03. 02. 2005)